

Злочини на ґрунті ненависті: попередження та реагування

*Інформаційно-довідковий посібник
для громадських організацій у
регіоні ОБСЄ*

Опубліковано Бюро з демократичних інститутів і прав людини ОБСЄ
(БДІПЛ)
вул. Медова, 10
Варшава 00-251,
Польща
www.osce.org/odihr

© БДІПЛ/ОБСЄ 2015 р.

Усі права застережені. Зміст цієї публікації може вільно копіюватися та використовуватися для навчальних та інших некомерційних цілей за умови, що будь-яке відтворення тексту публікації міститиме посилання на БДІПЛ/ОБСЄ як на джерело інформації.

ISBN 978-92-9234-922-6

Оформлення: Нона Рейтер

Надруковано у Польщі компанією Poligrafus Jacek Adamiak

Злочини на ґрунті ненависті: попередження та реагування

*Інформаційно-довідковий посібник
для громадських організацій у
регіоні ОБСЄ*

Зміст

Подяка	7
Передмова	9
Вступ	11
Огляд проблеми	11
Роль БДІПЛ	12
Роль громадських організацій	13
Правозахисники	13
Інформаційно-довідковий посібник	14
ГЛАВА 1: Ключові поняття та питання	15
Злочини на ґрунті ненависті: поняття і сутність	15
Інциденти на ґрунті ненависті	16
Злочини на ґрунті ненависті та мова ворожнечі	17
Чим злочини на ґрунті ненависті відрізняються від інших злочинів?	18
Правові аспекти	19
ГЛАВА 2: Ідентифікація злочинів на ґрунті ненависті	23
Ознаки злочину на ґрунті ненависті	23
Змішані мотиви	28
Характер насильства	28
ГЛАВА 3: Робота з органами кримінальної юстиції	31
Методи реагування системи кримінальної юстиції	31
Роль правоохоронних органів	31
Правозастосування, реагування та попередження	33
Покращення стосунків між громадою та правоохоронними органами	34
Комітети, що допомагають подолати розрив між правоохоронними органами та громадою	35
Громадські організації та навчання працівників правоохоронних органів	36
ГЛАВА 4: Збір даних, моніторинг та звітування	41
Яка офіційна інформація підлягає збору?	41
Перешкоди для отримання достовірних даних про злочини на ґрунті ненависті	42
Як громадські організації можуть покращити ситуацію з реєстрацією злочинів на ґрунті ненависті?	44
Збір інформації про злочини на ґрунті ненависті	46
Моніторинг окремих випадків	49

ГЛАВА 5: Підтримка жертв з боку громадських організацій 53

Допомога жертвам при подачі заяв про злочини на ґрунті ненависті	53
Представництво інтересів жертв	54
Зустріч із жертвами: слухати, підтверджувати, направляти	57
Ведення записів	59
Дотримання конфіденційності	60
Збереження речових доказів	60
Подолання мовного бар'єру	61
Розуміння культурних відмінностей	61
Налагодження зв'язків з партнерами всередині громади в рамках попередження злочинів на ґрунті ненависті	62

ГЛАВА 6: Стратегії боротьби з мовою ворожнечі 65

Мова ворожнечі та закон	65
Моніторинг	66
Політики	67
Мова ворожнечі та нетерпимість в середовищі футбольних вболівальників	67
Ненависть в мережі Інтернет: що необхідно знати	68
Що можуть зробити громадські організації?	69

ГЛАВА 7: Роль громадських організацій у підвищенні обізнаності та лобюванні 73

Реакція громадськості на злочини на ґрунті ненависті: залучення місцевої громади	74
Створення коаліцій	78
Робота зі ЗМІ	80
Просвітницька діяльність та навчання	82

ГЛАВА 8: Захист громадських організацій на міжнародному рівні 87

Міжурядові організації	87
Органи з моніторингу виконання міжнародних угод	89

Подяка

Цей посібник був підготовлений Бюро з демократичних інститутів і прав людини ОБСЄ (БДІПЛ) у співавторстві з директором Центру запобігання злочинам на ґрунті ненависті Стівом Весслером (США).

БДІПЛ висловлює подяку всім, хто взяв участь у цьому проекті і присвятив йому свій час та зусилля. Висловлюємо особливу подяку Стейсі Бердетт (Антидефамційна ліга, США) та Майклу МакКлінтоку (правозахисна організація Human Rights First, США). Публікація цього посібника стала можливою завдяки щедрій фінансовій підтримці з боку уряду Франції.

БДІПЛ також висловлює подяку за відгуки та надання інформації під час проведення круглих столів, на яких були представлені до обговорення перші проекти посібника, зокрема, Азаду Алі (Мусульманський форум безпеки, Великобританія); Олександру Аксельроду (Фонд толерантності, РФ); Сюзетті Бонкхорст (Міжнародна коаліція проти кіберненависті, Нідерланди); Мохаммеду Будженану (Арабська федерація Канади); Рональду Айсенсу (фонд «Магента», Нідерланди); Валентину Гонсалесу (Рух проти нетерпимості, Іспанія); Марії Грязноу (Kulturburo Sachsen, Німеччина); Сурешу Гроуверу (Моніторингова група, Великобританія); Анхеліті Каміскі (Латвійський центр прав людини, Латвія); Івану Кузьміновичу (Гельсінський комітет прав людини в Сербії, Сербія); Полу Лежандру (Human Rights First, США); Крістін Луд (Європейське відділення Міжнародної асоціації геїв та лесбіянок Бельгія); Маріану Мандачу (Romani CRISS, Румунія); Ларрі Оломufe (Європейський центр з прав ромів, Угорщина); Рафалу Панковському (Never Again/Collegium Civitas, Польща); Хатуні Цитнтадзе (спілка «XXI століття», Грузія); Олександру Верховському (інформаційно-аналітичний центр «COVA», РФ); Каю Венделу (Opferperspektive e.V., Німеччина).

Передмова

Щороку тисячі людей у регіоні ОБСЄ стають жертвами насильницьких проявів нетерпимості, стикаючись з погрозами, образами, нападами через свою припустиму приналежність до групи осіб, що мають певні спільні ознаки, такі як «раса», мова, релігія, тощо. Оскверняються кладовища, релігійні споруди та пам'ятники, оскільки їх асоціюють з тією чи іншою групою чи групами.

Злочини та інциденти на ґрунті ненависті мають більший вплив на жертв, ніж «звичайні» злочини – вони посиляють усій спільноті сигнал про те, що така спільнота має бути позбавлена права бути частиною суспільства. Злочини на ґрунті ненависті породжують страх за межами окремого міста або держави, тому можуть перерости в широкомасштабні конфлікти.

Визнаючи існування цього явища та його небезпеку, країни-учасниці ОБСЄ посилили свої зобов'язання та розробили інструменти для більш рішучого та ефективнішого реагування на такі злочини та інциденти. Усвідомлюючи, що основну відповідальність за боротьбу зі злочинами на ґрунті ненависті несуть органи державної влади, ОБСЄ також визнає вирішальну роль громадянського суспільства у цій справі.

Громадянське суспільство часто першим розпізнає ранні прояви нетерпимості та дискримінації і починає боротися з ними. Оскільки представники громадянського суспільства живуть в певних громадах та спільнотах, вони стають свідками проявів нетерпимості ще до того, як про це стає відомо правоохоронним органам, та можуть надавати допомогу потерпілим вже тоді, коли державні органи все ще розробляють відповідні механізми. Лідери організацій громадянського суспільства також часто нагадують органам влади про їхні обов'язки щодо звітування та реагування на злочини на ґрунті ненависті, а також щодо захисту кожного громадянина. У деяких країнах громадянське суспільство стало важливим інструментом впливу місцевих громад на процеси соціальних змін та здійснення правових реформ.

Підтримка діяльності громадянського суспільства, спрямована на подолання дискримінації та формування атмосфери миру, є ключовим завданням Бюро з демократичних інститутів і прав людини ОБСЄ в рамках його повноважень. Тому інформаційно-довідковий посібник БДІПЛ «Злочини на ґрунті ненависті: попередження та реагування» публікується в рамках ширшої програми з метою підтримки зусиль членів громадянського

суспільства щодо розробки та впровадження стратегій боротьби зі злочинами на ґрунті ненависті. Сподіваючись, що ця публікація стане авторитетним довідником, я закликаю усіх читачів надсилати до БДІПЛ будь-які коментарі та інформацію, яку вони вважають корисними для вдосконалення наступних видань.

Публікація інформаційно-довідкового посібника БДІПЛ «Злочини на ґрунті ненависті: попередження та реагування» стала можливою завдяки знанням і досвіду, якими представники громадськості щиро поділилися з БДІПЛ. Щиро дякуємо всім, хто брав участь у підготовці посібника.

*Посол Янеш Ленарчіч,
Директор Бюро ОБСЄ
з демократичних інститутів і прав людини*

Вступ

Злочини, викликані упередженим ставленням (їх також називають злочинами на ґрунті ненависті або злочинами з мотивів упередження), вчиняються в усіх країнах світу.

Повага та рівні права усіх громадян є необхідними передумовами існування будь-якого стабільного суспільства. Злочини, спричинені упередженим ставленням до певних особливостей людини, не відповідають цим цінностям. Уряди держав повинні усвідомлювати, що безкарність злочинів на ґрунті ненависті становить серйозну загрозу національній безпеці, оскільки окремі інциденти можуть перерости у громадські заворушення. У найбільш екстремальних випадках вони можуть призвести до розв'язання війни як всередині країни, так і за її межами.

Втім, незважаючи на те, що основна відповідальність за попередження злочинів на ґрунті ненависті та покарання злочинців покладається на державу, громадські організації довели, що відіграють важливу роль у розірванні цього кола насильства.

Інформаційно-довідковий посібник створений для надання допомоги громадським організаціям, які займаються попередженням злочинів на ґрунті ненависті та реагуванням на них у регіоні ОБСЄ. Ви знайдете в ньому основні робочі інструменти, які представлені у простій, але досить вичерпній формі.

У посібнику міститься інформація про злочини на ґрунті ненависті у регіоні ОБСЄ, описані заходи, які вживаються органами влади та громадянським суспільством для їхнього подолання, а також розглянуті приклади успішних та ефективних стратегій, які отримали визнання громадських організацій.

Огляд проблеми

Злочини на ґрунті ненависті заподіюють шкоду як особистим свободам громадян, так і громадській безпеці. Безкарність таких злочинів ставить під сумнів верховенство права. Все більше країн визнає, що насильницькі злочини на ґрунті ненависті можуть загрожувати національній безпеці. З огляду на це, 56 країн-учасниць ОБСЄ взяли на себе численні зобов'язання щодо боротьби з нетерпимістю та дискримінацією.

ОБСЄ приділяє особливу увагу злочинам на ґрунті ненависті, оскільки вони є одними з найбільш небезпечних проявів нетерпимості. Рада міністрів ОБСЄ неодноразово підтверджувала, що злочини на ґрунті ненависті загрожують безпеці громадян та соціальній єдності, а також можуть перерости у конфлікти та насильство більшого масштабу.¹

Бюро з демократичних інститутів і прав людини ОБСЄ (БДІПЛ) уповноважене надавати підтримку державам та суб'єктам громадянського суспільства у їхніх зусиллях щодо попередження злочинів на ґрунті ненависті та реагування на них.² Унікальні географічна та політична сфери діяльності ОБСЄ дозволяють БДІПЛ об'єднувати людей та ідеї з Європи, Центральної Азії та Північної Америки. Все більше країн та громадських організацій у регіоні ОБСЄ об'єднують свої зусилля з метою розробки та впровадження новітніх методів боротьби зі злочинами на ґрунті ненависті.

Роль БДІПЛ

БДІПЛ здійснює моніторинг злочинів на ґрунті ненависті у регіоні ОБСЄ та підготовку відповідних звітів в рамках свого мандату з метою надання допомоги країнам-учасникам у забезпеченні більш ефективного реагування на злочини та інциденти, спричинені ненавистю. Щорічний звіт готується на основі даних, що надаються країнами-учасниками, міжнародними та громадськими організаціями, а також на основі повідомлень, розміщених у ЗМІ.³

БДІПЛ розробило програми допомоги країнам-учасникам, спрямовані на підвищення ефективності боротьби зі злочинами на ґрунті ненависті. Програми передбачають широкий спектр заходів – від проведення семінарів для представників міністерств та відомств, які відповідають за збір даних та вирішення питань кримінального судочинства, до навчання працівників правоохоронних органів та прокуратури й надання навчальних матеріалів для інструкторів. Розвиток контактів та підтримка організацій громадянського суспільства є важливим елементом цієї роботи. Спеціалісти БДІПЛ розробили навчальні програми та інші заходи, спрямовані на попередження злочинів на ґрунті ненависті та боротьбу з ними.

БДІПЛ також підтримує роботу двох загальнодоступних Інтернет-ресурсів. Зокрема, Legislationline⁴ містить законодавчі бази країн-учасниць ОБСЄ у

1 Див. наприклад, Рішення Ради міністрів ОБСЄ № 10/07 «Толерантність та розуміння: сприяння формуванню взаємної поваги та взаєморозуміння», Мадрид, 30 листопада 2007 р.: <http://www.osce.org/documents/mcs/2007/12/28629_en.pdf>.

2 Рішення Ради міністрів ОБСЄ № 13/06 «Подолання нетерпимості та дискримінації, сприяння затвердженню принципів взаємної поваги та взаєморозуміння», Брюссель, 5 грудня 2006 р.: <http://www.osce.org/documents/mcs/2006/12/22565_en.pdf>.

3 Останні публікації можна знайти на веб-сайті БДІПЛ: <<http://www.osce.org/odihr/publications.html>>.

4 <<http://www.legislationline.org>>

сфері діяльності БДІПА, включаючи боротьбу зі злочинами на ґрунті ненависті. Крім цього, інформаційна система БДІПА з питань толерантності та дискримінації TANDIS⁵ відкриває простий доступ до інформації щодо питань толерантності та подолання дискримінації у регіоні ОБСЄ. Обидва веб-сайти мають англійську та російську версії. За допомогою TANDIS громадські організації можуть подавати інформацію про злочини та інциденти на ґрунті ненависті, а також повідомляти про ініціативи громадянського суспільства та держави у цій сфері. Багато інших інформаційних ресурсів, що згадуються у цьому посібнику, можна знайти на веб-сайті TANDIS.

Роль громадських організацій

Незважаючи на те, що основна відповідальність за боротьбу зі злочинами на ґрунті ненависті покладається на місцеві та центральні органи влади, діяльність громадських організацій може кардинально вплинути на рішення уряду щодо необхідності боротися зі злочинами на ґрунті ненависті, а також на вибір методів реагування.

Громадські організації можуть боротися зі злочинами на ґрунті ненависті різними способами, зокрема шляхом:

- роботи з урядом над вдосконаленням законодавства;
- моніторингу та звітування про інциденти;
- представлення інтересів постраждалих внаслідок злочинів на ґрунті ненависті, особливо у якості посередників з органами влади;
- надання практичної допомоги жертвам злочинів на ґрунті ненависті, наприклад, юридичне консультування, надання рекомендацій та інших послуг;
- підвищення рівня обізнаності щодо наявної дискримінації, нетерпимості та злочинів на ґрунті ненависті;
- проведення кампаній для здійснення заходів, спрямованих на боротьбу зі злочинами на ґрунті ненависті.

Правозахисники

Термін «правозахисник» використовується у широкому сенсі по відношенню до особи, яка одноосібно або у співпраці з іншими сприяє дотриманню прав людини або здійснює їх захист. Правозахисників визначають,

---

5 <<http://tandis.odihr.pl>>

передусім, за тим, що вони захищають та що роблять, незалежно від того, чи вони здійснюють свою діяльність окремо чи є членами громадських організацій. Правозахисники та інші люди, які активно виступають проти дискримінації та ненависті, також стають жертвами злочинів на ґрунті ненависті, оскільки інколи з них роблять мішені для нападів внаслідок їхнього зв'язку та солідарності з жертвами дискримінації. У цьому контексті держави визнають необхідність забезпечувати захист правозахисників. Деякі закони про боротьбу зі злочинами на ґрунті ненависті визначають, що напади на правозахисників у зв'язку з їх діяльністю проти дискримінації також вважаються злочинами на ґрунті ненависті.

Інформаційно-довідковий посібник

Цей інформаційно-довідковий посібник буде корисним громадським організаціям в їх повсякденній роботі. В ньому детально розглядається, яким чином і чому громадські організації можуть боротись зі злочинами на ґрунті ненависті. Посібник розрахований на читачів, які мають попередні знання у сфері злочинів на ґрунті ненависті, та розроблявся як практичний інструмент, тому він не містить статистичних даних або технічного аналізу злочинів на ґрунті ненависті. В ньому також не розглядаються правові питання. У разі потреби громадські організації можуть ознайомитися з Річним звітом БДІПЛ про злочини на ґрунті ненависті та публікацією БДІПЛ «*Законодавство у сфері боротьби зі злочинами на ґрунті ненависті: практичний посібник*».⁶

Важливим елементом цього посібника є використання прикладів успішних проектів, реалізованих у регіоні ОБСЄ.

У посібнику розглядаються основні проблемні напрями діяльності громадських організацій, тому глави розташовані саме у такому порядку.

---

6 Онлайн-версія доступна на <<http://www.osce.org/odihr/36426>>.

ГЛАВА 1

Ключові поняття та питання

Злочини на ґрунті ненависті: поняття і сутність

Злочини на ґрунті ненависті – це злочинні діяння, викликані упередженим ставленням до певних груп людей.

Таким чином, злочин на ґрунті ненависті складається з двох окремих елементів:

- діяння, що становить правопорушення, передбачене чинним кримінальним законодавством;
- упереджене ставлення, яким керується правопорушник при скоєнні злочину.

Отже, особа, яка скоює злочин на ґрунті ненависті, обирає жертву за ознакою її *приналежності або припустимої належності* до певної групи. Якщо злочин передбачає нанесення шкоди майну, то таке майно обирається через його належність певній групі, проти якої безпосередньо спрямований злочин, та може включати такі об'єкти, як місця релігійного поклоніння, приміщення для проведення культурних заходів громади, транспортні засоби або приватні помешкання.

Упереджене ставлення у широкому сенсі можна визначити як упереджені негативні переконання, нетерпимість або ненависть до певної групи осіб. Таку групу об'єднують певні спільні риси, які є незмінними чи фундаментальними, наприклад, «расова» або національна належність, мова, релігія, громадянство, сексуальна орієнтація чи інші ознаки.⁷

Злочини на ґрунті ненависті скоюються також в країнах, де відсутні закони у сфері боротьби зі злочинами на ґрунті ненависті, – тобто цей термін

7 Важливо зазначити, що серед країн ОБСЄ немає єдиного підходу щодо віднесення саме цієї підстави для визначення дискримінації до зобов'язань ОБСЄ. Не всі країни-учасниці ОБСЄ офіційно визнають таку категорію як «сексуальна орієнтація» у своєму національному законодавстві.

описує явище, а не юридичне поняття. Тому закони, що регулюють цю сферу, дуже різняться в країнах-учасниках ОБСЄ.⁸ Багато країн переконані, що в них немає злочинів на ґрунті ненависті, тому не існує потреби вживати будь-яких заходів для боротьби з ними. Втім, наявні свідчення переконливо демонструють, що злочини на ґрунті ненависті скоюються більшою чи меншою мірою в усіх країнах.⁹

Упереджене ставлення, що стає причиною злочинів на ґрунті ненависті, є дуже різними. Люди можуть зазнавати нападів внаслідок своєї «расової» приналежності, сексуальної орієнтації чи через інші фактори. Часто жертвами злочинів на ґрунті ненависті стають люди з психічними або фізичними вадами, а також мігранти. Крім цього, важливо пам'ятати, що мотиви злочинів на ґрунті ненависті часто можуть поєднуватися з іншими факторами, то ж злочин, наприклад, може мати ознаки расизму та матеріального збагачення. Злочин на ґрунті ненависті необов'язково передбачає відчуття «ненависті» – будь-який злочин, викликаний упередженим ставленням, вважається злочином на ґрунті ненависті.

Злочини на ґрунті ненависті можуть бути скоєні особами, які раніше не притягалися до відповідальності за дії, вчинені з мотивів упередженого ставлення, або іншу злочинну діяльність. Незважаючи на поширену думку, злочини на ґрунті ненависті не завжди скоюють представники крайніх правих груп або ідеологічних рухів. Саме тому злочини на ґрунті ненависті є надзвичайно складним явищем, яке важко розпізнати та забезпечити належне реагування.

Інциденти на ґрунті ненависті

Описані вище дії, що викликані упередженим ставленням, але не кваліфікуються як злочин, називають «інцидентами на ґрунті ненависті». Цей термін означає дії, в основі яких лежить упереджене ставлення, від образливих до карних діянь, коли злочин не може бути доведений. Таким чином, такі інциденти містять другу, але не містять першої складової злочину на ґрунті ненависті.

---

8 Більш детально про це, а також про складові елементи законів проти злочинів на ґрунті ненависті, можна знайти у публікації «Законодавство у сфері боротьби зі злочинами на ґрунті ненависті: практичний посібник». – Варшава: Бюро з демократичних інститутів і прав людини ОБСЄ, 2009 р., <<http://www.osce.org/odihr/36426>>.

9 Див. «Боротьба зі злочинами на ґрунті ненависті у регіоні ОБСЄ: огляд статистичних даних, законодавства та національних ініціатив». – Варшава: Бюро з демократичних інститутів і прав людини ОБСЄ, 2007 р., <http://www.osce.org/odihr/item_11_33850.html>. Дослідження стану злочинності та безпеки в Європі за 2007 р. виявило, що у середньому 3% мешканців європейських країн стали жертвами злочинів на ґрунті ненависті з великим відхиленням у той чи інший бік залежно від країни.

Незважаючи на те, що інциденти на ґрунті ненависті не завжди становлять злочин, вони часто передують скоєнню злочинів на ґрунті ненависті, супроводжують їх або створюють для них умови.

Інциденти можуть передувати більш серйозним злочинам. Облік інцидентів на ґрунті ненависті може бути корисним не лише для демонстрації проявів залякування, але й для надання доказів існування певних моделей ескалації насильства.

Дані щодо інцидентів та злочинів на ґрунті ненависті слугують важливими показниками стану громадської безпеки та фактичного рівня насильства в окремих громадах. Саме тому деякі країни ведуть додатково облік інцидентів на ґрунті ненависті окремо від злочинів на ґрунті ненависті. Більш детально це питання розглядається у Главі 4 «Збір даних, моніторинг та звітування».

Злочини на ґрунті ненависті необхідно відрізнити від дискримінації. Незважаючи на те, що злочини на ґрунті ненависті можна розглядати як крайній прояв дискримінації, а також те, що більшість громадських організацій, що борються зі злочинами на ґрунті ненависті, також протидіють дискримінації, важливо розрізнити ці два поняття. В дискримінаційних діях відсутній основний елемент діяння, який складає злочин. Питання дискримінації регулюються цивільним правом, навіть якщо покарання є кримінальною санкцією. Таким чином, правові та інституційні бази, що регулюють питання дискримінації та злочинів на ґрунті ненависті, є різними.

Злочини на ґрунті ненависті та мова ворожнечі

Різноманітні форми висловлювань, що викликані ворожістю, а також демонструють або сприяють проявам ворожості по відношенню до певної групи (або до конкретної особи, яка належить до такої групи) називають «мовою ворожнечі» (англ. hate speech – букв. «мова ненависті»). Оскільки мова ворожнечі може підбурювати до скоєння злочинів на ґрунті ненависті або супроводжувати їх, ці два поняття тісно пов'язані між собою. У цьому посібнику термін «злочин на ґрунті ненависті» вживається по відношенню до дій, а не окремо до дискримінаційних поглядів або мови ворожнечі.

Різні країни по-різному визначають форми враження думки, які становлять злочин. Прямі та безпосередні погрози насильства, а також спонукання до насильства вважаються злочинами в усіх країнах-учасницях ОБСЄ. До того ж, ці злочини переслідуються в судовому порядку, навіть якщо вони вчинені без мотиву упередженості. Однак не існує консенсусу щодо інших форм висловлювань, які повинні бути заборонені. Цей та інші аспекти мови ворожнечі та заходи реагування громадських організацій розглядаються у Главі 6 «Стратегії боротьби з мовою ворожнечі».

Чим злочини на ґрунті ненависті відрізняються від інших злочинів?

Шкода, заподіяна у зв'язку зі скоєнням злочину на ґрунті ненависті, може бути значно більшою порівняно зі шкодою від злочинів, не викликаних упередженим ставленням, особливо для окремої людини, її найближчого оточення та суспільства в цілому. Серйозніші наслідки є однією з ключових причин, чому злочини на ґрунті ненависті мають розглядатися окремо від схожих злочинів, які не були викликані упередженням.

Наслідки для жертви

Злочини та інциденти на ґрунті ненависті часто залишають у жертви страх наступних нападів та ще більшого насильства. Цей страх викликаний відмовою сприймати особистість жертви, яка неявно присутня в злочинах на ґрунті ненависті. Крім цього, злочини на ґрунті ненависті посилають сигнал, що жертва не признається частиною суспільства, в якому живе. Таким чином, постраждалі можуть відчувати надзвичайну ізольованість, а також більший та триваліший страх порівняно з жертвами інших злочинів.

Як показують дослідження, постраждалі від злочинів на ґрунті ненависті відчують більше негативних емоцій, ніж жертви інших злочинів.¹⁰ Бездіяльність або реакція, що принижує гідність жертви злочину на ґрунті ненависті, може завдати ще більшої шкоди вже травмованій людині. Така вторинна віктимізація може мати місце, зокрема, коли представники суспільства (правоохоронці, працівники соціальних служб, лікарі чи судді) заперечують або применшують серйозність скоєного злочину. Для багатьох жертв злочинів на ґрунті ненависті вторинна віктимізація призводить до навіть більшого приниження, деградації та ізоляції.

Наслідки для громади

Злочини на ґрунті ненависті мають такий самий руйнівний вплив на сім'ю та друзів жертви, а також тих, хто поділяє із нею ознаки, що стали приводом для упередженого ставлення та ненависті, викликавши напад. Інші члени групи, проти якої спрямовано злочин на ґрунті ненависті, можуть не лише переживати через загрозу майбутніх нападів, а й зазнати такого самого психологічного впливу, як і сама жертва. Ці наслідки посилюються, якщо жертви належать до групи, яка зазнавала дискримінації або була предметом упередженого ставлення протягом кількох поколінь.

---

10 У Звіті Американської асоціації психологів симптоми, які проявляють жертви злочинів на ґрунті ненависті, порівнюються з симптомами людей із пост-травматичними стресовими розладами («Злочини на ґрунті ненависті сьогодні: старий ворог у сучасній одежі», – Американська асоціація психологів, 1998 р., <<http://www.apa.org/releases/hate.html>>). Дослідження, що було проведене у 2001 р. у Сполучених Штатах, встановило, що жертви злочинів на ґрунті ненависті страждають від глибших наслідків, ніж жертви інших злочинів («Наслідки для жертв. Порівняння нападів, викликаних упередженнями, з іншими нападами», - МакДевіт, Болбонік, Гарсія та Гі. - Журнал American Behavioral Scientist, Том 45, № 4. - 2001 р., стор. 697-711).

Наслідки для суспільства

Якщо злочини на ґрунті ненависті не розслідуються достатньо ретельно та не переслідуються у судовому порядку, це може стати сигналом для злочинців про те, що вони можуть вільно продовжувати свою діяльність, що, в свою чергу, може заохочувати інших до скоєння аналогічних злочинів. Безкарність осіб, що скоюють злочини на ґрунті ненависті, підвищує загальний рівень злочинності. За відсутності захисту від насильства, породженого злочинами на ґрунті ненависті, меншини втрачають довіру до правоохоронних та державних органів, що робить ці групи ще більш маргіналізованими. У найгірших випадках злочини на ґрунті ненависті можуть призвести до нападів з боку жертв, породжує нову хвилю насильства.

Моделі злочинів на ґрунті ненависті можуть стати важливим індикатором розколу суспільства та раннім попередженням початку соціального або етнічного конфлікту.

Правові аспекти

Законодавство у сфері боротьби зі злочинами на ґрунті ненависті

Законодавство, що регулює злочини на ґрунті ненависті, може набувати різних форм, але загалом виділяють три підходи. Перший підхід полягає у визнанні діянь, які вже кваліфіковані як злочини, особливими, більш серйозними правопорушеннями («основні злочини») у випадках, коли жертву було обрано внаслідок її приналежності до захищеної групи.

Другий підхід передбачає збільшення покарання, якщо обвинувачення по справі, переданій до суду, є таким самим, що і за відсутності мотивів ненависті, але суд може або зобов'язаний призначити суворіше покарання з урахуванням мотивів злочину, які вважаються обтяжуючими обставинами.

Третій підхід передбачає розробку положень, які доповнюють кримінальне законодавство, або окремих національних законодавчих актів, згідно з якими проводиться збір даних про злочини на ґрунті ненависті без введення нових правопорушень.

Закони різних країн проти злочинів на ґрунті ненависті дуже різняться щодо характеристик груп, яких вони захищають. У регіоні ОБСЄ законодавство, що стосується злочинів на ґрунті ненависті, як правило, регулює злочини, викликані упередженим ставленням до людей внаслідок їхньої приналежності до груп із певними «расовими», релігійними, етнічними чи національними ознаками. Все частіше країни-учасниці передбачають у своєму національному законодавстві проти злочинів на ґрунті ненависті також такі ознаки, як сексуальна орієнтація, стать та інвалідність.

Аргументи на користь запровадження законів проти злочинів на ґрунті ненависті

Навіть країни, які публічно визнають існування злочинів на ґрунті ненависті, не завжди визнають потребу у внесенні змін до національного законодавства для підвищення його ефективності.

У багатьох країнах громадські організації відіграють головну роль у переконанні законодавців у необхідності та важливості прийняття законів у сфері боротьби зі злочинами на ґрунті ненависті. Для надання простого, зрозумілого та доступного інструменту для розробки законів проти злочинів на ґрунті ненависті спеціалісти БДІПЛ розробили посібник під назвою «*Законодавство у сфері боротьби зі злочинами на ґрунті ненависті: практичний посібник*». У ньому розглядаються основні питання, на які законодавці мають дати відповідь, аналізуються можливі наслідки різних відповідей, а також наводяться приклади рішень, знайдених різними країнами при розробці таких законів. Посібник призначений для громадських організацій, політиків та законодавців. Він містить основні аргументи на користь розробки законів проти злочинів на ґрунті ненависті. Посібник перекладений кількома мовами.

Законодавство у сфері боротьби зі злочинами на ґрунті ненависті є важливим з кількох причин, а саме:

- таке законодавство є символічним сигналом для жертв, злочинців та суспільства загалом, що злочини на ґрунті ненависті сприймаються серйозно;
- законодавчий процес сприяє обговоренню проблемних аспектів, що підвищує обізнаність громадськості щодо злочинів на ґрунті ненависті;
- правоохоронні органи зобов'язуються враховувати мотиви, зосереджуючи таким чином свої зусилля у цьому напрямку;
- жертви отримують можливість переконатися у виконанні законів належним чином та оскаржити свою справу у відповідних органах у пошуках справедливості;
- це сприяє збору більш точних даних щодо злочинів на ґрунті ненависті.

У Хорватії лобювання прийняття законодавства, що регулює злочини на ґрунті ненависті, з боку правозахисних та антидискримінаційних організацій завершилось успіхом, коли у червні 2006 року парламент Хорватії включив положення щодо злочинів на ґрунті ненависті у кримінальний кодекс. Нові положення визначають злочин на ґрунті ненависті як «будь-яке каране діяння, ... скоєне з мотивів ненависті по відношенню до особи внаслідок її расової приналежності, кольору шкіри, статі, сексуальної орієнтації, мови, релігії, політичних чи інших переконань, національного або соціального походження, майнового статусу, народження, освіти, віку, стану здоров'я чи інших ознак».¹¹ Серед лобістів прийняття цього закону була мережа жіночих організацій Хорватії – коаліція, до складу якої входить понад 50 жіночих та феміністських організацій.

Додаткові джерела

- Злочини на ґрунті ненависті та упередженості: хрестоматія.* – Барбара Перрі (ред.). – Нью-Йорк: Routledge, 2003 р. [Barbara Perry (ed.) *Hate and Bias Crime: A Reader* (New York, NY: Routledge, 2003)]
- Законодавство у сфері боротьби зі злочинами на ґрунті ненависті: практичний посібник.* – Варшава: Бюро з демократичних інститутів і прав людини ОБСЄ, 2009 р. [Hate Crime Laws: A Practical Guide (Warsaw: OSCE Office for Democratic Institutions and Human Rights, 2009)].

---

11 «Огляд злочинів на ґрунті ненависті за 2007 р.», - Human Rights First, червень 2007 р., стор. 2. <www.humanrightsfirst.info/pdf/07601-discrim-hate-crimes-web.pdf>.

ГЛАВА 2

Ідентифікація злочинів на ґрунті ненависті

Найбільшою помилкою при розслідуванні злочинів на ґрунті ненависті є відмова або неспроможність правоохоронних органів ідентифікувати каране діяння як злочин на ґрунті ненависті. Таким чином, працівники правоохоронних органів та члени громадських організацій, які приймають скарги або проводять бесіду із жертвами, повинні знати певні критерії, за допомогою яких можна визначити, чи мають вони справу зі злочинами на ґрунті ненависті.

Ознаки злочину на ґрунті ненависті – це об'єктивні факти, що сигналізують про те, що справа може мати відношення до злочину на ґрунті ненависті. У разі присутності таких ознак, інцидент має бути зареєстрований як можливий злочин на ґрунті ненависті, що передбачає подальше вивчення мотивів злочину. **Наявність таких ознак не є доказом того, що інцидент є злочином на ґрунті ненависті.** Наявність такого мотиву як ненависть може бути доведеною лише шляхом проведення повного та ретельного розслідування, результати якого мають бути підтверджені судом.

Визначення ознак злочинів на ґрунті ненависті може бути корисним для громадських організацій, оскільки такі ознаки формують об'єктивну фактичну базу, яка дозволяє вимагати від правоохоронних або інших державних органів розгляду інциденту як можливого злочину на ґрунті ненависті.

Ознаки злочину на ґрунті ненависті

Національні експерти та правоохоронці розробили керівні принципи, які дозволяють ідентифікувати злочини на ґрунті ненависті, включаючи детальні переліки ознак злочину на ґрунті ненависті. Такі переліки можуть відрізнитися, тому розглянемо найпоширеніші основні ознаки злочину на ґрунті ненависті.

Сприйняття події жертвою або жертвами є основним показником наявності мотивів, викликаних упередженим ставленням. Таке сприйняття базується на власному досвіді жертви, пов'язаному з упередженим ставленням, на обставинах нападу, ідентифікації нападників та багатьох інших факторах. Інколи те, як свідки сприймають інцидент, також може розказати про справжні мотиви злочинця.

У деяких країнах-учасниках ОБСЄ, зокрема у Канаді та Великобританії, будь-який заявлений злочин, який жертва, свідки чи працівник поліції вважають вчиненим з мотивів ненависті, має бути зареєстрований та розслідуватися як потенційний злочин на ґрунті ненависті.

Поведінка нападника

Злочинці часто висловлюють своє упереджене ставлення до, під час або після скоєння злочину. У більшості випадків основним доказом злочинів на ґрунті ненависті є слова або символи, які використовують самі злочинці. Особи, які скоюють злочини на ґрунті ненависті, як правило, хочуть заявити про свої погляди жертвам та оточуючим – від викрикування образ до написів чи малюнків на стінах, що є вагомим доказом їхніх мотивів.

Характеристики жертви та злочинця

Хоча під злочинами на ґрунті ненависті часто розуміють напади на представників меншин, це не завжди так. Залежно від місцевих обставин деякі злочини на ґрунті ненависті пов'язані із сутичками між представниками різних меншин, а іноді – з нападами представників меншин на представників основної групи населення, що зазвичай трапляється у районах, де представники меншин складають більшість. До обставини, які можуть вказувати на скоєння злочину на ґрунті ненависті, належать, зокрема, наступні:

- жертва відрізняється від злочинця «расою», віросповіданням, етнічною/національною приналежністю, станом здоров'я, статтю чи сексуальною орієнтацією;
- жертва є членом групи, яка за чисельністю є набагато меншою, ніж група, домінуюча у районі, де відбувся інцидент;
- жертва належить до громади, яка компактно проживає в певних районах, та зазнала нападу після того, як залишила такий район;
- інцидент відбувся під час вторгнення представників основної групи населення на територію, де переважно мешкають представники меншин (ця модель відображає історичну практику погромів, під час яких напади здійснювалися на представників меншин, місце проживання яких, як правило, обмежувалося окремими кварталами житлових районів);

- жертва належить до меншини, на яку напали представники іншої групи населення;
- існує історична ворожнеча між групою, до якої належить жертва, та групою, до якої належить злочинець.

Характеристики жертви, що можуть вказувати на скоєння злочину на ґрунті ненависті:

- жертву можна визначити як особу, що «відрізняється» від нападників, а часто також від більшості членів громади завдяки таким своїм ознакам, як зовнішній вигляд, одяг, мова або релігія;
- жертва є відомим діячем, наприклад, релігійним лідером, борцем за права або представником громади, яка постійно зазнає дискримінації;
- жертва знаходилася разом з представником меншини або перебувала з ним у шлюбі.

Характеристики, поведінка та минуле підозрюваних злочинців також можуть потенційно вказувати на наявність мотивів, викликаних ненавистю. Наприклад:

- твердження, жести та інша поведінка до, після чи під час інциденту, що демонструють забобонне або упереджене ставлення до групи або громади, до якої належить жертва;
- одяг, татуювання або знаки, що свідчать про належність до екстремістських рухів, зокрема, свастика чи інші нацистські символи, вєнізована уніформа;
- поведінка нападника (наприклад, нацистські привітання, участь у мітингах чи акціях протесту, організованих групами ненависті), яка вказує на можливе членство в організації, що пропагує ворожнечу;
- злочинець у минулому брав участь у скоєнні подібних злочинів, жертвами яких були представники тієї ж самої або іншої меншини.

Яка власність може бути об'єктом злочину на ґрунті ненависті?

У разі посягання на власність також можна визначити ознаки, які вказують на існування мотивів упередженості. Важливість певної будівлі або місцезнаходження для громади, що зазнає дискримінації, також може бути початковою ознакою можливої наявності такого мотиву, як упередженість.

Інші ознаки, які можуть свідчити про те, що посягання на власність є злочином на ґрунті ненависті, включають наступне:

- власність, що стала об'єктом нападу, має релігійне або інше символічне значення для конкретної громади (наприклад, церква чи синагога, кладовище чи пам'ятник на честь загиблих або історичних діячів громади);
- власність, що стала об'єктом нападу, є центром суспільного життя певної громади – школа, соціальний клуб або магазин;
- власність, що стала об'єктом нападу, відрізняється від інших будівель, що її оточують, оскільки належить певній громаді або є зайнятою її членами;
- власність раніше ставала об'єктом схожих нападів.

Чи причетна до злочину організована група, що сповідує ідеологію ненависті?

Зв'язок нападника з організацією, діяльність якої базується на ідеології упередженого ставлення та яка причетна до минулих актів насильства, також є важливим показником, що вимагає додаткового розслідування мотивів злочину. У деяких країнах членство або участь в організованих групах, що сповідують ідеологію ненависті, визнається протизаконним, а облік злочинів, скоєних членами такої організації, та судове переслідування за них здійснюється окремо. Таким чином, у деяких країнах злочини, скоєні на ґрунті расизму та ксенофобії, вважаються екстремістськими злочинами.

Виділяють наступні ознаки, які дозволяють встановити причетність організованої групи до злочину на ґрунті ненависті:

- предмети та об'єкти, які є результатом роботи організованої групи, що сповідує ідеологію ненависті (наприклад, написи та малюнки на стінах, одяг, що вказує на приналежність до певної групи), були помічені або залишені на місці інциденту;
- організована група, що сповідує ідеологію ненависті, напередодні інциденту робила заяви із погрозам на адресу групи, яка зазнала нападу, або потім взяла на себе відповідальність за інцидент;
- інцидент трапився в день, що має особливе значення для груп, що сповідують ідеологію ненависті (наприклад, день народження Гітлера);

- інцидент стався під час або незабаром після заходу, який проводився групою, що сповідує ідеологію ненависті (наприклад, мітингу), або після проведення кампанії чи іншої діяльності такою групою у відповідному районі.

Де та коли стався інцидент?

Час та місце інциденту також можуть вказувати на те, що ми маємо справу із злочином на ґрунті ненависті. Про це можуть свідчити наступні ознаки:

- інцидент стався у місці або поблизу місця, яке зазвичай асоціюють із членами певної групи меншин (наприклад, будинок для біженців, центр для людей з інвалідністю, клуб або бар з переважно гомосексуальною публікою);
- інцидент стався у місці проведення богослужінь, на кладовищі, яке належить певній релігійній громаді, у будівлі або установі, яка належить групі людей, що вважається меншиною чи «чужими» у певному районі, або ж поблизу цих місць;
- інцидент стався у громадському транспорті та виглядав як напад незнайомих на явного представника меншини, який відрізнявся від інших;
- інцидент стався у день, що має особливе значення для громади, яка зазнала нападу (наприклад, релігійні свята або дні вшанування історичних подій); або
- інцидент стався через короткий проміжок часу після змін у кількості представників меншин на певній території (наприклад, переїзд першої сім'ї представників меншин у певний район або відкриття центру для біженців).

Попередні злочини або інциденти на ґрунті ненависті

Інші ознаки злочинів на ґрунті ненависті:

- попередні інциденти схожого характеру, що сталися у цьому ж районі та були спрямовані проти цієї ж групи;
- жертва або жертви вже зазнали залякувань або погроз поштою чи телефоном внаслідок своєї приналежності до певної групи; та
- зафіксовано попередній інцидент або злочин, який міг викликати у відповідь злочин на ґрунті ненависті проти групи, яку вважають відповідальною за попередній інцидент.

Змішані мотиви

Під час розслідування інцидентів та злочинів на ґрунті ненависті важливо враховувати усі можливі мотиви. Наприклад, інцидент, у якому особу було обрано мішенню для нападу через її особисті якості, все одно може вважатися інцидентом на ґрунті ненависті, навіть якщо особу під час цього інциденту було пограбовано. Постає питання, чи злочин був викликаний повністю або частково упередженим ставленням та ненавистю. В деяких країнах за наявності змішаних мотивів злочин не буде розглядатися як злочин на ґрунті ненависті.

У багатьох зареєстрованих випадках особи, які зазнали нападів внаслідок упередженого ставлення та ненависті, також зазнавали переслідувань у інший спосіб. Той факт, що вони мали цінні речі, які були викрадені під час нападу (мобільні телефони чи гроші), часто використовують для доведення того, що інцидент не був злочином на ґрунті ненависті. Саме тому вкрай важливо визначити, чи була конкретна особа обрана у якості жертви нападників внаслідок її ототожнення з певною етнічною, релігійною чи іншою групою.

Характер насильства

Незалежно від того, чи злочин набуває форми фізичного нападу чи пошкодження майна, особи, які скоюють злочин на ґрунті ненависті, завжди намагаються залишити певне повідомлення. На це можуть вказувати наступні ознаки:

- інцидент передбачав застосування екстремальних або незвичних форм насильства або навмисно образливу чи принижуючу гідність поведінку, включаючи сексуальне насильство над жертвами гомофобних злочинів;
- акт насильства відбувся у громадському місці або мав на меті справити враження на громадськість (наприклад, нападники записували інцидент на відео);
- акт насильства передбачав нанесення каліцтв шляхом вирізання або випалювання расистських символів на тілі жертви; або пошкодження майна передавало чітке «повідомлення» шляхом використання символів чи предметів, що паплюжать чи оскверняють (наприклад, крові тварин або екскрементів).

Додаткові джерела

Екстремізм в Америці: посібник. – Нью-Йорк, NY: Антидефамційна ліга, 2002 р. [Extremism in America: A Guide (New York, NY: Anti-Defamation League, 2002)].

Загальні рекомендації щодо злочинів на ґрунті ненависті та пропаганди ненависті. – Королівська кінна поліція Канади; Міністерство Генерального повіреного та Виправна служба Канади, 20 травня 1998 р. [“Guidelines on Hate Crimes and Hate Propaganda”, Royal Canadian Mounted Police; Ministry of the Solicitor General and Correctional Services of Canada, 20 May 1998].

Лікування ненависті: національний навчальний план з попередження злочинів на ґрунті ненависті для середньої школи. – Карен А. Маклафлін, Келлі Дж. Брілліант. – Ньютон, Массачусетс: Центр розвитку освіти, 1997 р. [Karen A. McLaughlin, Kelly J. Brilliant, *Healing the Hate: A National Hate Crime Prevention Curriculum for Middle Schools* (Newton, MA: Education Development Center, 1997)].

Вчимося бачити злочини на ґрунті ненависті: основи розуміння та пояснення неточностей при кваліфікації злочинів, викликаних упередженням ставленням. – Джеймс Дж. Нолан III, Джек Макдевіт, Ши Кронін, Емі Фаррел. – Журнал *Criminal Justice Studies*, Том 17, №1, стор. 91-105. [James J. Nolan III, Jack McDevitt, Shea Cronin, Amy Farrell, “Learning to See Hate Crimes: A Framework for Understanding and Clarifying Ambiguities in Bias Crime Classification”, *Criminal Justice Studies*, Vol. 17, No. 1, pp. 91-105].

Поліцейська діяльність у сфері боротьби з расистськими злочинами та актами насильства: порівняльний аналіз. – Робін Оуклі. – Відень: Європейський центр із моніторингу проявів расизму та ксенофобії, 2005 р. [Robin Oakley, *Policing Racist Crime and Violence: A Comparative Analysis* (Vienna: European Monitoring Centre on Racism and Xenophobia 2005)].

Захист учнів від залякування та злочинів на ґрунті ненависті: керівництво для шкіл. – Департамент освіти США, відділ громадянських прав; Національна асоціація генеральних прокурорів, січень 1999 р. [“Protecting Students From Harassment and Hate Crime: A Guide for Schools”, United States Department of Education, Office for Civil Rights; National Association of Attorneys General, January 1999].

Расизм як злочин. – Європейська мережа проти расизму, 30 жовтня 2006 р. [“Racism as a Crime”, European Network Against Racism, 30 October 2006].

Звіт робочої групи про злочинів на ґрунті ненависті. – Уряд Шотландії, робоча група з питань злочинів на ґрунті ненависті, вересень 2004 р.

Джок'якартські принципи застосування міжнародно-правових норм про права людини щодо сексуальної орієнтації і гендерної ідентичності. – Джок'якартські принципи, березень 2007 р. [“The Yogyakarta Principles: Principles on the Application of International Human Rights Law in Relation to Sexual Orientation and Gender Identity”, Yogyakarta Principles, March 2007].

ГЛАВА 3

Робота з органами кримінальної юстиції

Основна відповідальність за боротьбу зі злочинами на ґрунті ненависті покладається на державу, яка протидіє злочинності через свою систему кримінальної юстиції. Громадські організації можуть працювати як із громадами, які зазнають дискримінації, так і з правоохоронними органами та органами місцевого самоврядування. Метою такої співпраці є покращення взаємодії між державними органами і жертвами, а також покращення доступу до засобів правового захисту від злочинів на ґрунті ненависті та підвищення надійності цих засобів.

Методи реагування системи кримінальної юстиції

Більшість систем кримінальної юстиції забезпечують збір певних даних для оцінки ефективності роботи правоохоронних органів, прокуратури та судової системи. Інформація щодо кількості зафіксованих інцидентів з мотивів ненависті, а також кількості арештів, порушених справ та винесених вироків за злочини на ґрунті ненависті може продемонструвати рівень правосуддя та ефективність роботи системи кримінальної юстиції. У деяких містах або інших адміністративних одиницях від правоохоронних органів вимагається надання даних щодо інцидентів та злочинів на ґрунті ненависті, навіть якщо чинна національна система не передбачає збір таких даних.

Роль правоохоронних органів

Працівники правоохоронних органів часто є першими спеціалістами, які прибувають на місце злочину на ґрунті ненависті, а правоохоронні органи у багатьох випадках є єдиними державними установами, які можуть провести ретельне розслідування можливих злочинів на ґрунті ненависті.

Те, що роблять та заявляють працівники правоохоронних органів у перші хвилини на місці злочину, може вплинути на одужання жертв, сприйняття

громадськістю ефективності виконання державою своїх зобов'язань щодо реагування на злочини на ґрунті ненависті, а також на результат розслідування. Правоохоронці, які можуть розпізнати можливий злочин на ґрунті ненависті, співчутливо ставляться до жертв та ініціюють розслідування такого злочину, посилають потужний сигнал про те, що злочини на ґрунті ненависті є серйозною проблемою.

Працівники правоохоронних та інших державних органів стикаються з істотними перешкодами під час моніторингу та обліку злочинів на ґрунті ненависті. Такі перешкоди, зокрема, включають:

- **Прогалини в процедурах:** відсутність правил та процедур в правоохоронних органах, які визначають порядок обліку злочинів на ґрунті ненависті, а також реєстрації доказів щодо мотивів, породжених упередженим ставленням.
- **Прогалини у звітуванні:** відсутність формальних процедур в правоохоронних органах, які визначають порядок подання звітів про злочини на ґрунті ненависті до регіонального або центрального управління.
- **Прогалини у визначенні пріоритетів:** неспроможність частини політиків та правоохоронних органів повірити в те, що злочини на ґрунті ненависті є важливою та серйозною проблемою у відповідній країні чи регіоні, в результаті чого приймається рішення про те, що немає потреби вести облік злочинів на ґрунті ненависті та подавати звіти про такі злочини до державних органів влади або вищих інстанцій.
- **Недостатня підготовка:** недостатня підготовки працівників правоохоронних органів з питань виявлення та розслідування злочинів на ґрунті ненависті призводить до їхньої неспроможності належним чином ідентифікувати злочин на ґрунті ненависті, збирати докази щодо мотивації та/або виконувати вимоги щодо складання звітів.
- **Побоювання наслідків після надання звітності:** деякі правоохоронні органи не заохочують своїх працівників подавати звітність про злочини на ґрунті ненависті, оскільки побутує думка, що це може мати негативні наслідки для відділення поліції або громади, якщо населення буде вважати, що існує серйозна проблема зі злочинами на ґрунті ненависті.
- **Упереджене ставлення:** деякі працівники правоохоронних органів не подають звітів про злочини на ґрунті ненависті через те, що вони підтримують упереджене ставлення правопорушників. Може існувати негласне правило, яке не дозволяє правоохоронцям адекватно

реагувати на повідомлення представників меншин про злочини, відмовляючи їм у забезпеченні поваги їх прав та рівному захисті. У таких умовах працівники поліції можуть не ставити потрібні питання жертвам та злочинцям для визначення можливої мотивації, викликаної ненавистю, або неохоче погоджуються зазначити у звіті, що злочин включав мотиви ненависті.

Правозастосування, реагування та попередження

Поліцейські управління у регіоні ОБСЄ можуть суттєво відрізнитися рівнем пріоритетності та уваги до злочинів на ґрунті ненависті. Як показує досвід, навіть в країнах, де проблема злочинів на ґрунті ненависті не була пріоритетною у минулому, ситуація кардинально змінюється з підвищенням рівня обізнаності, проведенням навчання і підготовки або настанням інших обставин. Позитивні зрушення часто відбуваються в результаті діяльності громадських організацій.

Громадські організації можуть добиватися від правоохоронних органів розробки чіткої або вдосконалення старої процедури для правоохоронців щодо того, коли і як реєструвати злочини на ґрунті ненависті. Крім того, громадські організації можуть проводити консультації щодо процедур, які дозволяють жертвам подолати бар'єри, що стримують їх заявляти про такі правопорушення.

Громадські організації можуть здійснювати моніторинг діяльності правоохоронних органів та повідомляти органам влади про будь-які порушення офіційних процедур працівниками правоохоронних органів. Таким чином, моніторинг та надання інформації з боку громадських організацій можуть сприяти вдосконаленню методів роботи правоохоронних органів. У разі виявлення серйозних порушень правових норм або процедур правоохоронними органами громадські організації можуть звернутися у відповідні державні інстанції зі скаргою або, у разі необхідності, довести проблему до відома громадськості чи порушити судову справу від імені жертв.

Інколи громадські організації можуть робити особливо важливий внесок у боротьбу зі злочинами на ґрунті ненависті шляхом налагодження конструктивних відносин з правоохоронцями та іншими державними службовцями, які займаються питаннями реагування на злочини на ґрунті ненависті. Існує кілька методів, які дозволяють розпочати співпрацю з правоохоронними органами для забезпечення ефективнішого реагування місцевою громадою на злочини на ґрунті ненависті та сприяння зусиллям щодо попередження таких злочинів. До них належать: підвищення рівня розуміння структур та повноважень різних правоохоронних органів, формування робочих відносин, а також підвищення рівня обізнаності щодо

проблеми злочинів на ґрунті ненависті серед працівників правоохоронних органів, включаючи шляхом проведення громадських кампаній.

У багатьох країнах правоохоронна система включає численні правоохоронні органи, повноваження яких перетинаються. Міські, регіональні та загальнодержавні правоохоронні органи та служба безпеки можуть працювати в межах однієї географічної території. Важливо, щоб громадські організації орієнтувались в питаннях територіальної юрисдикції та знали повноваження різних правоохоронних органів, а також механізми передачі справ до компетентних органів. У деяких правоохоронних органах передбачена посада уповноваженого з прав людини, наявні контролюючі комітети та інші механізми нагляду, які передбачають реагування на скарги на дії правоохоронців.

Іноді працівники правоохоронних органів досить неохоче застосовують законодавство у сфері боротьби зі злочинами на ґрунті ненависті. У таких випадках важливо пам'ятати, що робота з правоохоронними органами задля створення ефективної програми протидії злочинам на ґрунті ненависті може вимагати багато часу. Цей процес часто починається з налагодження працівниками громадських організацій конструктивних робочих стосунків із одним працівником правоохоронних органів. Із часом довіра, що розвивається між людьми, призводить до встановлення тісніших інституційних зв'язків між громадськими організаціями та правоохоронними органами.

Покращення стосунків між громадою та правоохоронними органами

Забезпечення дотримання законодавства та реагування правоохоронними органами на злочини на ґрунті ненависті стають суттєво ефективнішими завдяки постійній взаємодії та формуванню довіри між громадою та працівниками правоохоронних органів. Цей процес можна прискорити шляхом навчання та створення низки спеціальних структур (зокрема, запровадження посади відповідального за зв'язки з громадськістю або створення спеціальних комітетів), а також використання нових форм взаємодії.

Покращення взаєморозуміння між правоохоронними органами та громадянами є важливим завданням громадських організацій, зокрема там, де правоохоронці повинні бути краще обізнаними з культурними факторами, що є унікальними для певних громад. Такі фактори можуть включати гендерні стосунки, сприйняття влади та навіть відповіді на питання, чи потрібно очікувати від представників громади зорового контакту з працівниками правоохоронних органів. У разі скоєння злочину на ґрунті ненависті громадські організації, працівники правоохоронних органів та соціальних служб можуть дієво та ефективно працювати з представниками різних

громад, лише якщо вони знайомі з цими унікальними факторами. Розуміння культурних відмінностей громади працівниками правоохоронних органів є вкрай важливим для проведення ними результативних бесід із жертвами та підозрюваними у злочинах на ґрунті ненависті, для збору точної інформації про злочини на ґрунті ненависті та надання відповідних послуг з підтримки постраждалих від таких злочинів.

Підвищення обізнаності з культурних питань – це безперервний процес вивчення різних груп у складі певної громади. Громадські організації, особливо ті, що мають тісні стосунки з відповідною громадою, можуть допомогти у цьому процесі шляхом проведення семінарів для працівників правоохоронних органів та представників громади, підготовки матеріалів з питань культурної різноманітності для навчання правоохоронців, а також участі у постійних консультаціях між лідерами громади та правоохоронними органами з метою уникнення непорозумінь. Знання звичаїв та уявлень різних груп допомагає тим, хто має справу зі злочинами на ґрунті ненависті, уникнути багатьох пасток та розчарувань, які є характерними для міжкультурної комунікації.

У країнах, де правоохоронні органи вже активно працюють в інтересах меншин, громадські організації можуть сприяти подальшому покращенню стосунків між правоохоронними органами та громадою, допомагаючи членам громади зрозуміти, що допомога правоохоронних органів є доступною, та пояснюючи, як можна її отримати. Деякі групи емігрантів, наприклад, приїжджають з країн, де вони зазнавали переслідувань, тому вони неохоче йдуть на контакт із правоохоронними або іншими органами у новій країні проживання.

Ірландська організація за рівність геїв та лесбіянок (Gay and Lesbian Equality Network) започаткувала спільну з поліцією партнерську ініціативу з розслідування злочинів на ґрунті ненависті та злочинів проти лесбіянок, геїв, бісексуалів і трансгендерів (ЛГБТ). В рамках кампанії «Гордий та у безпеці» працівники поліції з питань зв'язків з числа які геїв, які пройшли спеціальну підготовку, працюють з представниками ЛГБТ-спільноти, які стали жертвами інцидентів на ґрунті ненависті, під час відкритих тижневих зустрічей у дублінському центрі гей-спільноти.¹²

Комітети, що допомагають подолати розрив між правоохоронними органами та громадою

Для координації дій, спрямованих проти злочинів на ґрунті ненависті, можуть створюватися комітети та робочі групи, які сприяють зближенню правоохоронних органів, місцевих органів влади та місцевої громади. Громадські організації можуть взаємодіяти з правоохоронними органами для

---

¹² Див. <<http://www.outhouse.ie/groups.asp>>.

створення спеціальної групи або спільної робочої групи, яка проводить регулярні зустрічі (наприклад, кожного місяця) для обговорення потреб громад, проти яких спрямовані злочини на ґрунті ненависті, та дій правоохоронних органів щодо вирішення цих проблем. Зустрічі робочої групи надають можливість членам громади отримувати інформацію про стан поточних розслідувань злочинів на ґрунті ненависті, а працівникам правоохоронних органів – продемонструвати прозорість своїх дій. До складу робочої групи можуть входити представники етнічних, релігійних або інших громад, що стали об'єктом злочинів на ґрунті ненависті, представники громадських організацій та лояльні релігійні, громадські та політичні діячі. Такі органи можуть сприяти покращенню розуміння між громадами та правоохоронними органами (наприклад, запросивши працівників правоохоронних органів взяти участь у заходах, що проводяться представниками культурних або релігійних меншин).

У Софії (Болгарія) Фонд Romani Baht Foundation виконував важливу роль посередника протягом заворушень у серпні 2007 року під час сутичок протестуючих ромів з поліцією. Фонд організував зустрічі лідерів ромів та високопосадовців, під час яких було досягнуто згоди про проведення регулярних щомісячних зустрічей, забезпечення кращого захисту з боку поліції, а також створення спеціальних «громадських центрів підтримання правопорядку» для захисту громади ромів від насильства на ґрунті расової ненависті.¹³

Громадські організації та навчання працівників правоохоронних органів

Громадські організації також можуть допомагати у підготовці та проведенні навчальних курсів для працівників правоохоронних органів з питань протидії загрози вчинення злочинів на ґрунті ненависті як на місцевому, так і на національному рівнях. Навчання може включати наступні теми: ознаки злочинів на ґрунті ненависті (як розпізнати злочин на ґрунті ненависті), культурні та гендерні фактори під час бесіди з потерпілими, питання терпимості. Навчання має бути обов'язковим для працівників правоохоронних органів, які відповідають за розслідування та реагування на інциденти та злочини на ґрунті ненависті. У деяких країнах державні навчальні заклади, які готують майбутніх працівників правоохоронних органів, почали включати до своїх навчальних програм основні принципи боротьби зі злочинами на ґрунті ненависті.

---

13 Зустріч представників Національної поліцейської служби та Фонду Romani Baht Foundation, веб-сайт *Romea. cz*, 22 серпня 2007 р., <http://www.romea.cz/english/index.php?id=detail&detail=2007_498>.

У США Антидефамційна ліга проводить навчання та надає матеріали про злочини на ґрунті ненависті та групи, які сповідують ідеологію ненависті, для працівників поліції (включаючи працівників військової поліції) та прокурорів у рамках програми «Інформаційна мережа для правоохоронних органів». Навчальна програма включає експертні обговорення злочинів на ґрунті ненависті та ознайомлення із законами про злочини на ґрунті ненависті на національному рівні та на рівні окремих штатів. Навчання також охоплює такі теми, як екстремісти серед ув'язнених, символи та ідеологія ненависті, використання мережі Інтернет екстремістами та кримінальні тенденції. «Навчальна програма з боротьби зі злочинами на ґрунті ненависті для працівників правоохоронних органів» – це інтерактивна програма Антидефамційної ліги, яка «допомагає виявити злочини на ґрунті ненависті, скоєні працівниками правоохоронних органів, а також охоплює питання, пов'язані з наданням консультацій жертвам злочинів на ґрунті ненависті, та зменшенням напруги між громадами».¹⁴

Додаткові джерела

- Керівництво з покращення рівня надання підтримки жертвам гомофобних злочинів. – Національна рада поліції Швеції, жовтень 2005 р. [“A Guide for the Improvement of Support to Victims of Homophobic Crime”, Swedish National Police Board, October 2005].
- Річний звіт щодо співчуття за 2005 рік. – Міністерство юстиції США, Служба зв'язків із громадами, 2005 р. [“FY 2005”, United States Department of Justice, Community Relations Service, 2005].
- Основна навчальна програма для патрульних, детективів та командирів. – Вашингтон: Міністерство юстиції США, 1998 р. [Core Curriculum for Patrol Officers, Detectives & Command Officers (Washington, DC: United States Department of Justice, 1998)].
- Федеральний посібник з винесення вироків. – Комісія США з винесення вироків, 1998 р. [“Federal Sentencing Guideline Manual”, United States Sentencing Commission, 1998].
- Керівництво з ведення справ щодо злочинів на ґрунті расової та релігійної ворожнечі. – Королівська служба кримінальних переслідувань, 2008 р. [“Guidance on Prosecuting Cases of Racist and Religious Crime”, Crown Prosecution Service, 2008].
- Злочини на ґрунті ненависті: керівництво для місцевих прокурорів з питань реагування на злочини на ґрунті ненависті. – Національна асоціація окружних прокурорів, Американський дослідницький інститут з питань обвинувачення, квітень 2001 р. [“Hate Crimes: A local Prosecutor’s Guide for Responding to Hate Crimes”, National District Attorneys Association, American Prosecutors Research Institute, April 2001].

---

14 Див. <<http://www.adl.org/learn/default.asp>> та <http://www.adl.org/learn/training/hatecrime_training.asp>.

- Злочини на ґрунті ненависті: надання якісних послуг. Передова практика та тактика. – Міністерство внутрішніх справ, відділ стандартів поліцейської діяльності, Асоціація керівників поліції, березень 2005 р. [“Hate Crime: Delivering a Quality Service. Good Practice and Tactical Guidance”, Home Office. Police Standards Unit, Association of Chief Police Officers, March 2005].
- Ви маєте справу з гомофобними злочинами на ґрунті ненависті? Керівництво з реагування органів кримінальної юстиції на гомофобні злочини на ґрунті ненависті та вжиття заходів для боротьби з ними. – Поліція Північного Уельсу, Stonewall Cymru, серпень 2008 р. [“Have You Experienced Homophobic Hate Crime? A Guide on How the Criminal Justice Agencies Respond to Homophobic Hate Crime, and the Steps You Can Take Towards Stopping It”, North Wales Police, Stonewall Cymru, August 2008].
- Розслідування злочинів на ґрунті ненависті в мережі Інтернет. – Джеймс І. Кеплен, Маргарет П. Мосс, Майкл Л. Ліberman (ред.), Стивен Весслер (ред.). – «Партнери проти ненависті», вересень 2003 р. [James E. Kaplan, Margaret P. Moss, Michael L. Lieberman (ed.), Stephen Wessler (ed.) “Investigating Hate Crimes on the Internet”, Partners Against Hate, September 2003].
- Програма для працівників правоохоронних органів із подолання злочинів на ґрунті ненависті. – Бюро демократичних інститутів і прав людини ОБСЄ, вересень 2006 р. [“Law Enforcement Officer Programme on Combating Hate Crime”, OSCE Office for Democratic Institutions and Human Rights, September 2006].
- Поліцейська діяльність, підзвітність та громади чорношкірих та меншин у Північній Ірландії.* – Кеті Редфорд, Дженіфер Бетц, Малкольм Остермейер, Малкольм. – Белфаст: Інститут конфліктології, 2006 р. [Katy Radford, Jennifer Betts, Malcolm Ostermeyer, Malcolm, *Policing, Accountability and the Black and Minority Ethnic Communities in Northern Ireland* (Belfast: Institute for Conflict Research, 2006)].
- Поліцейська діяльність, підзвітність та спільноти лесбіянок, геївська та бісексуалів у Північній Ірландії.* – Кеті Редфорд, Дженіфер Бетц, Малкольм Остермейер, Малкольм. – Белфаст: Інститут конфліктології, 2006 р. [Katy Radford, Jennifer Betts, Malcolm Ostermeyer, Malcolm, *Policing, Accountability and the Lesbian, Gay and Bisexual Community in Northern Ireland* (Belfast: Institute for Conflict Research, 2006)].
- Службова директива PD 02/06: реагування поліції на інциденти на ґрунті ненависті. – Поліцейська служба Північної Ірландії, березень 2006 р. [“Policy Directive PD 02/06: Police Response to Hate Incidents”, Police Service of Northern Ireland, March 2006].
- Злочини на ґрунті расистської та релігійної ворожнечі: процедура судового переслідування. – Королівська служба кримінальних переслідувань, 2008 р. [“Racist and Religious Crime: CPS Prosecution Policy”, U.K. Crown Prosecution Service, 2008].

- Реагування на злочини на ґрунті ненависті: керівництво для працівників поліції з питань розслідування та попередження. – Міжнародна асоціація керівників поліції, липень 2001 р. [“Responding to Hate Crimes: A Police Officer’s Guide to Investigation and Prevention”, International Association of Chiefs of Police, July 2001].
- Реагування на злочини на ґрунті ненависті: керівництво для працівників поліції Онтаріо з питань розслідування та попередження. – Поліцейський коледж Онтаріо, вересень 2007 р. [“Responding to Hate Crimes: An Ontario Police Officer’s Guide to Investigation and Prevention Ontario Police College”, Ontario Police College, September 2007].
- Припинення злочинів на ґрунті ненависті проти спільноти ЛГБТ. – Поліція Вест-Мідленда, 2005 р. [“Stopping Hate Crime Against the LGBT Community”, West Midlands Police, 2005].
- Припинення злочинів на ґрунті расової та релігійної ворожнечі. – Поліція Вест-Мідленда, 2005 р. [“Stopping Hate Crime Against Race and Religion”, West Midlands Police, 2005].
- Роль поліції у наданні жертвам підтримки: національна стратегія. – Національна рада поліції Швеції, вересень 2003 р. [“The Role of the Police in Victim Support: A National Strategy”, Swedish National Police Board, September 2003].

ГЛАВА 4

Збір даних, моніторинг та звітування

Яка офіційна інформація підлягає збору?

В більшості країн здійснюється збір певних відомостей про злочинність, необхідних для забезпечення правопорядку. При цьому відповідальність за збір таких даних покладається на правоохоронні органи та національні служби безпеки. Інші дані збирають органи прокуратури та суди. У деяких випадках дані щодо злочинів на ґрунті ненависті також збираються у системі державної освіти, а централізований збір здійснюється міністерствами освіти. Однак характер даних відрізняється за типом злочинів, що відстежуються, та категорією упереджень, що враховуються при відстеженні та звітуванні.

Агентство Європейського Союзу з фундаментальних прав людини (EU Fundamental Rights Agency, FRA, колишній Європейський моніторинговий центр з питань расизму та ксенофобії) проводить регулярну оцінку механізмів збору даних щодо злочинів на ґрунті ненависті у країнах-членах ЄС. Незважаючи на те, що критерії Агентства Європейського Союзу з фундаментальних прав людини визначені стосовно даних про «насильство та злочини на ґрунті расизму», вони також стосуються збору даних про всі насильницькі злочини на ґрунті ненависті.¹⁵

Навіть якщо на загальнонаціональному рівні в органів державної влади відсутні відповідні дані, громадські організації інколи можуть їх отримати від правоохоронних органів, окружних або міських прокурорів та/або судів. Так само громадські організації можуть отримувати інформацію від міської або регіональної прокуратури про кількість справ, які розглядалися протягом певного періоду та мали ознаки злочину на ґрунті ненависті. Дуже часто дані, які не оприлюднюються, можна отримати за запитом, особливо якщо

15 Звіт про рівень расизму та ксенофобії у країнах-членах ЄС (Агентство Європейського Союзу з фундаментальних прав людини, серпень 2007 р.), стор. 118-19, <http://fra.europa.eu/fraWebsite/products/publications_reports/ar2007_part2_en.htm>.

громадські організації підтримують постійні контакти з правоохоронними органами та прокуратурою з питань злочинів на ґрунті ненависті.

Перешкоди для отримання достовірних даних про злочини на ґрунті ненависті

Відсутність доступних даних від правоохоронних органів про інциденти та злочини на ґрунті ненависті можна пояснити низкою факторів. У деяких випадках дані можуть знаходитися у розпорядженні служб безпеки, але не надаватися громадськості з міркувань забезпечення національної безпеки. В інших випадках дані можуть не надаватися, тому що правоохоронні органи не отримували вказівок збирати інформацію стосовно мотивів ненависті та упередження при отриманні скарг або проведенні розслідувань. Навіть в тих країнах, де прийнято законодавство проти злочинів на ґрунті ненависті та збір офіційних даних є обов'язковим, можуть існувати перешкоди для збору таких даних як у правоохоронних органів, так і у громадах, які знаходяться під загрозою.

Перешкоди для проведення моніторингу злочинів на ґрунті ненависті та складання відповідних звітів можна розділити на дві категорії: фактори, що заважають жертвам повідомити правоохоронні органи про злочин, та фактори, які призводять до того, що інциденти не реєструються як такі, що скоєні на ґрунті ненависті. Ці фактори призводять до зменшення кількості заяв, що не відповідає реальній ситуації, а також до неповної реєстрації інцидентів та злочинів на ґрунті ненависті. Громадські організації можуть допомогти вирішити обидві проблеми.

У попередній главі цього посібника «Робота з органами кримінальної юстиції» розглядалася низка причин, через які злочини на ґрунті ненависті не завжди реєструються, а також можливі шляхи вирішення цієї проблеми. Що стосується подання заяв не всіма жертвами злочинів, існує багато причин, чому жертви неохоче повідомляють правоохоронні органи та органи влади про скоєння злочинів на ґрунті ненависті. До таких причин відносяться наступні:

- **Переконання, що не буде ніяких результатів.** Багатьом жертвам бракує впевненості у тому, що працівники правоохоронних або інших органів вживуть належних заходів у відповідь на їх повідомлення про злочин на ґрунті ненависті відповідно до процедури розслідування звичайних злочинів або злочинів на ґрунті ненависті.
- **Недовіра до правоохоронних органів або страх перед ними.** Жертви, які належать до груп, що в минулому піддавалися переслідуванням та насильству або страждали від недостатнього захисту з боку правоохоронних органів, можуть уникати будь-яких контактів з

правоохоронцями, включаючи подання заяв про злочини на ґрунті ненависті. Особи, які вважають, що правоохоронці брали участь у скоєнні злочинів на ґрунті ненависті, або що працівники правоохоронних органів є співучасниками подібних злочинів, скоєного іншими, можуть боятися звертатися до правоохоронних органів. Імігранти або біженці, які покинули рідну країну через те що, її державні органи підтримували насильство, можуть не довіряти правоохоронним органам у новій країні свого проживання.

- **Страх перед помстою.** Багато жертв бояться, що, якщо вони повідомлять про злочин, винні або інші особи помстяться їм, членам їхніх родин або громаді, до якої вони належать. Крім того, якщо винний в злочині на ґрунті ненависті належить до організації, яка пропагує ненависть, жертви можуть боятися нападу з боку членів цієї або інших організацій.
- **Необізнаність в питаннях законодавства проти злочинів на ґрунті ненависті.** Багато людей не знають про існування законодавства проти злочинів на ґрунті ненависті або про те, як та куди слід звертатися з повідомленнями про такі злочини.
- **Сором.** Деякі жертви відчувають сором та збентеженість внаслідок скоєння злочину на ґрунті ненависті, оскільки вони вважають, що стали жертвами з власної вини або що їхні друзі, члени сім'ї та/або громада можуть заклеймити їх ганьбою як соціальних ізгоїв, якщо стане відомо про те, що з ними сталося. Цей фактор діє і у випадку звичайних злочинів, однак відчуття сорому та приниження може бути сильнішим, коли мова йде про злочини на ґрунті ненависті, оскільки в цьому випадку злочинець обирає жертву, керуючись її індивідуальністю. Сором може бути особливо суттєвою перешкодою для повідомлення про злочин на ґрунті ненависті, пов'язаний з сексуальним насильством.
- **Заперечення.** Щоб подолати травму, отриману внаслідок скоєння злочину на ґрунті ненависті, деякі жертви заперечують або зменшують значення та серйозність такого злочину.
- **Страх розкрити свою сексуальну орієнтацію.** Для гомосексуалістів, бісексуалів та трансгендерів повідомлення про злочин на ґрунті ненависті може означати розкриття своєї сексуальної орієнтації або гендерної ідентичності. У деяких країнах жертви злочинів на ґрунті ненависті, направлених проти гомосексуалістів, можуть відчувати занепокоєння від того, що після розкриття своєї сексуальної орієнтації вони стануть мішенню для нових злочинів або навіть зазнають кримінальних переслідувань через гомосексуальність.

- **Страх розкриття своєї етнічної, релігійної або політичної приналежності.** Представники етнічних, релігійних або політичних меншин інколи бояться, що оприлюднення їхньої приналежності може призвести до дискримінації або інших негативних наслідків.
- **Страх перед арештом та/або депортацією.** Особи, які не є громадянами країни, де вони стали жертвою злочину, можуть боятися, що їхній контакт з правоохоронними органами або іншими державними органами, навіть в якості потерпілих, може призвести до арешту та/або депортації.

Крім вищезазначених причин, пов'язаних зі страхами та уявленнями жертви, низька кількість заяв про злочини на ґрунті ненависті може бути обумовлена наступними факторами:

- **Законодавство проти злочинів на ґрунті ненависті не поширюється на певні види дискримінації.** Якщо законодавство проти злочинів на ґрунті ненависті не поширюється на певні види дискримінації (такі, як насильство з мотивів гендерної ідентичності або сексуальної орієнтації) члени груп, вразливих до такого роду нападів, будуть менш схильні надавати свідчення про такі інциденти або описувати їх як злочини на ґрунті ненависті.
- **Працівники правоохоронних або інших органів можуть відмовляти постраждалих від подання скарги.** У деяких випадках жертви, які збираються подати офіційну скаргу, можуть утриматися від цього, оскільки правоохоронці або радять їм цього не робити, або стверджують, що визначення мотиву ненависті недоречно в заяві. Зокрема, працівники правоохоронних органів можуть заявити, що злочин був незначним або що це була дитяча витівка, тому офіційна скарга ні до чого не призведе. Правоохоронці також можуть вказати на те, що подача скарги створить для жертв нові проблеми, пов'язані з помстою. Крім того, працівники правоохоронних органів можуть заявити, що їм потрібно розслідувати більш серйозні злочини. У деяких випадках правоохоронці реєструють лише частину заяв, виключаючи з неї інформацію про мотив ненависті, вказану в описі скоєного злочину.

Як громадські організації можуть покращити ситуацію з реєстрацією злочинів на ґрунті ненависті?

Якщо злочини на ґрунті ненависті не реєструються, органи влади можуть вважати або стверджувати, що такі злочини не вчиняються. Громадські організації можуть відстежувати загальну кількість злочинів на ґрунті ненависті, а також офіційну реакцію на окремі випадки. Завдяки проведенню

моніторингу злочинів на ґрунті ненависті та складанню відповідних звітів громадські організації можуть виявляти тенденції та вживати заходів щодо конкретних справ.

В посібнику, підготовленому Організацією американців китайського походження, пояснюється, що дані, отримані в результаті проведення моніторингу громадськими організаціями, «необхідні для ефективного попередження та реагування».¹⁶ Зокрема, збір даних про злочини на ґрунті ненависті:

- спонукає громаду пильнувати за безпекою своїх членів;
- підвищує вірогідність повідомлення жертвами про злочини на ґрунті ненависті;
- надає громаді можливість публічно засудити ненависть та «залікувати рани»;
- заперечує сигнал про мовчазне прийняття злочину громадою, який би подала громада, якби не відповіла на злочин на ґрунті ненависті, вчиненого проти її членів;
- дає широкій громадськості уявлення про реальну поширеність злочинів на ґрунті ненависті;
- надає громаді можливість обговорити способи вирішення проблеми злочинів на ґрунті ненависті (наприклад, підвищення рівня обізнаності всього суспільства, згуртованість громади, лобіювання законів, молодіжні програми та партнерські стосунки між поліцією та громадою);
- надає законодавцям, урядовцям та іншим спонсорам інформацію, необхідну їм для прийняття рішень про виділення коштів на освіту, спеціальне навчання, попередження злочинів та надання допомоги жертвам.

Громадські організації також відіграють важливу роль у створенні каналів для подачі скарг на працівників правоохоронних органів, забезпечуючи дотримання заходів безпеки з метою збереження конфіденційності, якщо жертвам бракує довіри до органів влади. Окрім можливості представляти жертв під час подання скарг до офіційних антидискримінаційних органів або прокуратури, громадські організації також можуть подавати скарги на дискримінаційні дії (включаючи насильство) з боку працівників правоохоронних органів.

У Великобританії, де про інцидент на ґрунті ненависті може повідомити правоохоронні органи або сам потерпілий, або інша особа, яка діє від його імені, організація єврейської громади Community Security Trust у 2001 році отримала статус посередника, що дозволяє їй діяти у якості представника жертв, які не можуть або не бажають подавати заяву в правоохоронні органи.¹⁷

---

16 *Реагування на злочини на ґрунті ненависті: посібник з громадської діяльності*, друге видання (Вашингтон: Організація американців китайського походження, 2006 р.), стор. 9, <<http://www.ocsanational.org/images/stories/docscenter/ocahatecrime2006.pdf>>.

17 Звіт про антисемітські інциденти за 2007 р., Community Security Trust, 2008 р., <http://www.theccst.org.uk/docs/Incidents_Report_07.pdf>.

Збір інформації про злочини на ґрунті ненависті

Збір та поширення інформації про злочини на ґрунті ненависті є важливою частиною будь-якої діяльності, спрямованої на підвищення ефективності попередження таких злочинів та реагування на них. Щоб подолати це явище, місцеві та центральні органи влади та громадськість повинні знати його реальний характер та масштаби, а також розуміти, яку загрозу воно становить для суспільства. Навіть в умовах, коли окремі громади щоденно стикаються з насильством, породженим упередженнями, суспільство в цілому може не знати про масштаби такого насильства або про те, як воно пов'язане з іншими формами дискримінації. Якщо офіційний збір даних є неефективним, інформація, отримана від громадських організацій та інших спостерігачів, з опитувань та повідомлень ЗМІ, може продемонструвати, що проблема існує і для її вирішення потрібні як політичні заходи, так і нове законодавство.

Багато громадських організацій збирають інформацію та узагальнюють дані про факти, які пов'язані зі злочинами на ґрунті ненависті проти членів їх власних громад. Відомості, зібрані громадськими організаціями протягом довгого періоду часу, можна аналізувати практично нарівні з офіційними даними, хоча це й не може замінити офіційний збір даних. Інформація, отримана громадськими організаціями, включаючи результати опитувань, може відображати змінні моделі насильства, в тому числі відносно того, проти кого направлені злочини на ґрунті ненависті, хто їх вчиняє та чи існує необхідність у вжитті невідкладних превентивних заходів. Ця інформація може бути корисною для правоохоронних органів та громадських організацій при розробці довгострокових планів реагування на злочини та їх попередження. Такий збір та аналіз даних разом з активною пропагандистською діяльністю можна, у свою чергу, використати для формування політики на всіх рівнях місцевих та центральних органів влади.

Громадські організації можуть також відстежувати реагування правоохоронних органів, прокурорів та суддів на злочини на ґрунті ненависті та періодично оприлюднювати відповідну інформацію. Це створює основу для відстеження громадянським суспільством дій уряду, а також допомагає переконатися, що злочини на ґрунті ненависті не залишаються безкарними.

В ході дослідження, проведеного Будинком-музеєм Анни Франк в Амстердамі разом з Лейденським університетом, були проаналізовані розслідування правоохоронних органів та судові справи. За результатами дослідження у грудні 2008 р. був опублікований звіт, в якому містилися дані за 2006 рік.¹⁸

---

18 Моніторинг расизму та екстремізму: розслідування та судові переслідування у 2006 р. Будинок-музей Анни Франк та Лейденський університет, грудень 2007 р. <<http://www.annefrank.org/content.asp?PID=817&LID=2>>.

Організації місцевих жителів, особливо ті, які надають допомогу жертвам злочинів, мають можливість добре знати про інциденти та злочини на ґрунті ненависті у своїх громадах. Інформація про конкретні випадки може збиратися громадськими організаціями для використання під час роботи з органами влади у якості посередників з метою забезпечення справедливості та офіційної підтримки жертв.

Нижче наводяться деякі поширені засоби збору інформації:

- **Опубліковані дані.** Газети, Інтернет та інші доступні широкій публіці джерела повідомлень про злочини на ґрунті ненависті, включаючи Інтернет-сайти та публікації екстремістських організацій, можуть містити важливу інформацію. Крім цього, в результаті перегляду веб-сайтів урядових органів та інших громадських організацій можна отримати відомості про окремі епізоди, точні дані та корисні аналітичні матеріали. Оскільки громадські організації намагаються підвищити достовірність свого моніторингу, дуже важливо, щоб вони вказували джерело інформації, яку наводять.
- **Бесіди.** Громадські організації часто мають унікальні можливості для того, щоб провести розмову з жертвами злочинів на ґрунті ненависті, їхніми сім'ями та свідками про те, що вони пережили. При проведенні та записі таких бесід із жертвами слід враховувати певні особливі міркування, які розглядаються нижче в Главі 5 «Підтримка жертв з боку громадських організацій».
- **Групові обговорення та «фокус-групи».** «Фокус-група» – це невелика група, яку зібрали для проведення якісного дослідження. Учасників групи просять висловити свої думки або описати свій досвід щодо окремих питань. Зустрічі можуть проводитися з невеликою кількістю учасників (як правило, 4-12 осіб), які представляють групи, що традиційно стають об'єктом ненависті, дискримінації та злочинів на ґрунті ненависті. Часто буває корисним попросити учасників розказати або написати про інциденти, в яких вони були свідками або потерпілими. Для багатьох жертв злочинів на ґрунті ненависті легше написати про інцидент, ніж розказати про нього. Узагальнена інформація, отримана від учасників фокус-груп, повинна надаватися з належним дотриманням вимог конфіденційності.
- **Опитування.** Громадські організації можуть проводити опитування членів окремих груп щодо їх досвіду, пов'язаного зі злочинами на ґрунті ненависті. Завдяки таким опитуванням громадські організації можуть проводити ретроспективний аналіз кількості злочинів на ґрунті ненависті за певний період часу. Опитування можуть проводитися у відносно невеликих групах людей та мати форму інтерв'ю

або Інтернет-анкетування. Важливо чітко визначити методологію, що використовується для проведення опитування, включаючи параметри групи учасників опитування, критерії, за якими вони відбиралися, кількість респондентів, точні запитання, на які вони відповідали, а також умови, в яких вони надавали інформацію. Результати опитування можуть бути значущими, навіть коли опитування було відносно невеликим за обсягом, але вибірка була ретельно визначена.

У Російській Федерації правозахисна організація «Міжнародна амністія» провела опитування серед людей африканського походження, які мешкають у Москві. У ході дослідження респондентів попросили описати їх досвід, пов'язаний з насильством на ґрунті ненависті у період з травня 2001 року до квітня 2002 року. Загалом 180 респондентів повідомили про 204 напади.¹⁹ Опитування, проведене у 2006 році Правовою ініціативою Інституту «Відкрите суспільство», показало, що понад половину усіх людей, зупинених правоохоронцями у московському метрополітені, складали пасажирів з неслов'янською зовнішністю, хоча частка таких користувачів метро становить менш ніж 5%. Дослідження базувалося на звітах спостерігачів про більш ніж 1 000 випадків зупинення пасажирів працівниками правоохоронних органів. За результатами дослідження було встановлено, що використання правоохоронцями етнічних прикмет при складанні психологічного портрету злочинця в московському метро було не лише широко розповсюджено, але й майже повністю даремним: лише в 3% випадків зупинення пасажирів працівниками правоохоронних органів «були виявлені лише адміністративні правопорушення, зокрема, відсутність належних документів».²⁰

Організації, які обслуговують «гарячі лінії» з питань інцидентів та злочинів на ґрунті ненависті, отримують детальну інформацію про конкретні випадки, яку часто не можна розголошувати. З іншого боку, вони можуть підрахувати кількість отриманих скарг та розбити їх на категорії інцидентів таким чином, щоб можна було отримати корисну інформацію. При цьому слід завжди зберігати конфіденційність даних про жертв злочинів на ґрунті ненависті, виключаючи інформацію, що може розкрити особу.

Громадські організації, які не мають можливості збирати комплексну інформацію про випадки злочинів на ґрунті ненависті, можуть також збирати корисні відомості про конкретні групи, які знаходяться під загрозою. Асоціація студентів-іноземців може провести опитування своїх членів про досвід, пов'язаний з кримінальним насильством, яке, на їхню думку, було викликано упередженим ставленням та ненавистю, протягом визначеного

---

19 «Документи!» Дискримінація на ґрунті расизму в Російській Федерації (Лондон: Amnesty International, 2003 р.), стор. 43, <<http://www.amnesty.org/en/library/info/EUR46/001/2003>>

20 *Етнічна вибірковість у діях правоохоронців у московському метрополітені* (Нью-Йорк, Інститут відкритого суспільства, червень 2006 р.), стор. 10, <http://www.soros.org/initiatives/osji/articles_publications/publications/profiling_20060613>

періоду. Або, наприклад, аматорський футбольний клуб, до складу якого входять переважно африканські іммігранти, може провести опитування своїх членів про те, чи стикалися вони зі злочинами на ґрунті ненависті протягом останнього року. Такі опитування можуть надати інформацію про конкретні злочини та інциденти, а також створити основу для підготовки звітів про рівень насильства, з яким стикається конкретна кількість осіб. Кількість конкретних випадків, про які повідомляє група осіб з подібними характеристиками, може стати основою для екстраполяції частки кількісного співвідношення індивідів, які зазнали подібного ставлення, на більш широку групу населення, в якій робилася вибірка. Однак отримані цифри слід тлумачити обережно.

Громадські організації можуть належним чином скористатися цими даними. Детальний опис конкретних злочинів та статистична інформація про рівень злочинності можуть використовуватися для того, щоб інформувати громадськість, допомогти у проведенні аналізу, а також добиватися від уряду життя певних заходів.

У Північній Ірландії пропагандистська діяльність громадських організацій, основана на дослідженні кількості злочинів проти гомосексуалістів, призвела до прийняття законодавства, яке передбачає покарання за скоєння злочинів на ґрунті ненависті до гомосексуалістів та вимагає від правоохоронних органів вести вичерпну статистику таких типів злочинів. У липні 2003 р. Інститут конфліктології опублікував доповідь під назвою «Прийняття упередження? Гомофобне насильство та переслідування у Північній Ірландії», яка базувалася на даних правоохоронних органів та інших досліджень. Доповідь була спрямована на документування гомофобних злочинів на ґрунті ненависті та підвищення обізнаності громадськості про такі злочини. Рекомендації доповіді включають: прийняття нового законодавства проти злочинів на ґрунті ненависті, детальніше звітування правоохоронними органами, проведення навчання правоохоронців, а також заходи, направлені на боротьбу з гомофонними знущаннями у школах. Інститут посилив свої зусилля за рахунок організації навчання, надання підтримки та допомоги іншим громадським організаціям у їхній роботі з громадами, правоохоронними органами та місцевою владою з метою підвищення ефективності реагування на цю проблему.²¹

Моніторинг окремих випадків

Громадські організації можуть здійснювати моніторинг динаміки реагування на конкретні злочини на ґрунті ненависті, щоб визначити, чи існують окремі або системні недоліки в даному районі або в масштабах країни. Такий моніторинг може зосереджуватися на всіх або на одному з аспектів

---

21 Neil Jarman та Alex Tennant, *Прийняття упередження? Насильство та притиснення гомосексуалістів у Північній Ірландії* (Белфаст, Інститут конфліктних досліджень, 2003 р.), <http://www.conflictresearch.org.uk/documents/ICR_Homoph.pdf>

конкретного злочину на ґрунті ненависті, включаючи розслідування правоохоронних органів, переслідування, надання послуг жертвам та висвітлення у засобах масової інформації. Такий моніторинг вимагає від громадських організацій наявності значних знань про конкретні випадки та може відігравати важливу роль у наданні юридичної та іншої допомоги. Моніторинг конкретних справ в ідеалі повинен передбачати подальшу роботу з оцінювання ефективності та адекватності реагування з боку місцевих та центральних органів влади.

Інформація про інциденти та злочини повинна збиратися систематично відповідно до незмінних критеріїв з метою отримання точних, повних та порівнянних даних. Деякі системи моніторингу надають статистичні дані з розбивкою на конкретні групи постраждалих. Можна проводити аналіз статистичних даних у розрізі категорій, щоб визначити розподіл інцидентів за видами мотивів упередження. Обидва підходи є корисними, а у деяких випадках офіційна статистика про злочини на ґрунті ненависті відображає як загальні категорії мотивів упередженого ставлення (наприклад, расизм або антисемітизм), так і конкретні групи, з якими ототожнюються жертви у межах цих категорій (наприклад, люди африканського або єврейського походження).

Незалежно від конкретного випадку практичні методи збору та аналізу даних повинні передбачати розбивку даних на змістовні категорії, зокрема:

- **Групи, проти яких направлені злочини.** Дані, що характеризують конкретні групи як такі, що стали мішенню злочинів на ґрунті ненависті, є важливим інструментом планування діяльності правоохоронних органів та розподілу ресурсів. Крім того, вони повинні сприяти посиленню превентивних заходів як з боку органів влади, так і громадських організацій з метою зниження рівня злочинності на ґрунті ненависті до цих груп. Визначення конкретних груп, проти яких спрямовані злочини, також характеризує різні форми упереджень, які слугують мотивами злочинів на ґрунті ненависті.
- **Місце скоєння злочинів на ґрунті ненависті.** Географічні дані, які демонструють поширеність конкретних видів злочинів на ґрунті ненависті у містах, сільських районах або визначених регіонах країни, є важливими інструментом правоохоронців та осіб, які приймають рішення у сфері державної політики та розподілу ресурсів. Моделі злочинів на ґрунті ненависті можуть бути пов'язані з конкретними територіями. Така інформація може слугувати важливим фактором підвищення ефективності заходів правоохоронних органів та попередження злочинів у певних географічних регіонах.

- **Злочинці.** Інформація злочинців може допомогти ідентифікувати соціальні підвалини злочинів на ґрунті ненависті та зосередити зусилля у напрямку їх подолання. Наприклад, дані, що свідчать про велику кількість злочинів на ґрунті ненависті, скоєних учнями, можуть вказувати на необхідність посилення профілактики в школах в рамках навчальних програм. Втім, оскільки громадські організації навряд чи зможуть отримати доступ до інформації, що не відкрита для громадського доступу у ході розслідування та судового розгляду, їхня спроможність збирати такі дані залишається обмеженою.

Додаткові джерела

- Вирішення проблеми дефіциту даних про злочини на ґрунті ненависті: рекомендації Антидефамативної ліги. – Антидефамативна ліга, листопад 2006 р. [“Addressing the Hate Crime Data Deficit: Recommendations of the Anti-Defamation League”, Anti-Defamation League, November 2006.]
- Подолання роз’єднаності інформації при реєстрації злочинів на ґрунті міжнародної ненависті: кінцевий звіт. – Джек Макдевіт, Шеа Кронін, Дженіфер Балбоні, Емі Фаррел, Джеймс Нолан та Джоан Вейс. – Центр дослідження політики у сфері кримінальної юстиції, Північно-східний університет, 2002 р. [Jack McDevitt, Shea Cronin, Jennifer Balboni, Amy Farrell, James Nolan and Joan Weiss, “Bridging the Information Disconnect in National Bias Crime Reporting: Final Report”, Center for Criminal Justice Policy Research, Northeastern University, 2002.]
- Посібник з питань моніторингу інцидентів, спрямованих проти гомосексуалістів та транссексуалів, та складання звітів.* – Д-р Крістін Луд та Евелін Параді. – Брюссель: Європейське відділення Міжнародної асоціації геїв та лесбіянок, 2008 р. [Dr. Christine Loudes and Evelyne Paradis, Handbook on Monitoring and Reporting Homophobic and Transphobic Incidents, (Brussels: European Region of the International Lesbian and Gay Association, 2008).]
- Керівництво зі збору даних про злочини на ґрунті ненависті: єдиний облік злочинів. – Міністерство юстиції США, Відділ інформаційних послуг кримінальної юстиції, жовтень 1999 р. [“Hate Crime Data Collection Guidelines: Uniform Crime Reporting” United States Department of Justice, Criminal Justice Information Services Division, October 1999.]
- Покращення якості та достовірності статистики статистичних даних про злочини на ґрунті упередження: оцінка перших десяти років з початку збору даних про злочини на ґрунті упередження. Узагальнена інформація. – Джек Макдевіт, Дженіфер М. Балбоні, Сюзан Беннет, Джоан Вейс, Стен Орчовський, Ліза Валболт. – Північно-східний університет, липень 2000 р. [Jack McDevitt, Jennifer M. Balboni, Susan Bennett, Joan Weiss, Stan Orchowsky, Lisa Walbolt, “Improving the Quality and Accuracy of Bias Crime Statistics Nationally: An Assessment of the First Ten Years of

- Bias Crime Data Collection: Executive Summary”, Northeastern University, July 2000.]
- Національна система обліку інцидентів. Том 1: Керівництво зі збору даних. – Міністерство юстиції США, відділ інформаційних послуг кримінальної юстиції, серпень 2000 р. [“National Incident-Based Reporting System. Volume 1, Data Collection Guidelines”, United States Department of Justice, Criminal Justice Information Services Division, August 2000.]
- Програма БДІПЛ з подолання злочинів на ґрунті ненависті для працівників правоохоронних органів: зразок для збору даних. Повідомлення про інцидент, Додаток Г в публікації «Подолання злочинів на ґрунті ненависті у регіоні ОБСЄ: огляд статистики, законодавства та національних ініціатив». – Варшава: Бюро з демократичних інститутів та прав людини ОБСЄ, 2005 р. [“ODIHR Law Enforcement Officer Programme on Combating Hate Crime: Data Collection Template - Incident Report”, Annex D in Combating Hate Crimes in the OSCE Region: An Overview of Statistics, Legislation, and National Initiatives, (Warsaw: OSCE Office for Democratic Institutions and Human Rights, 2005).]
- Звіт про результати Засідання ОБСЄ з питань виконання зобов'язань стосовно толерантності: вирішення проблеми браку даних про злочини на ґрунті ненависті. – Відень, 9-10 листопада 2006 р., ОБСЄ, квітень 2007 р. [“OSCE Tolerance Implementation Meeting on Addressing the Hate Crime Data Deficit (Vienna, 9-10 November 2006) Meeting Report”, OSCE, April 2007.]
- Рекомендації засідання громадських організацій напередодні Засідання ОБСЄ з питань виконання рішення про заохочення терпимості «Брак статистичних даних про злочини на ґрунті ненависті». – ОБСЄ, листопад 2006 р. [“Recommendations of the NGO Preparatory Meeting to the OSCE Tolerance Implementation Meeting: Addressing the Hate Crime Data Deficit”, OSCE, November 2006.]
- Керівництво з питань подання звітності: єдиний облік злочинів, заснований на інцидентах. – Канадський центр статистичних даних у сфері кримінальної юстиції, програма служб поліцейського обслуговування, лютий 2008 р. [“Reporting Manual: Uniform Crime Reporting Incident-Based Survey”, Canadian Centre for Justice Statistics, Policing Services Programme, February 2008.]
- Стандартизована підготовка працівників правоохоронних органів та збір даних про злочини на ґрунті ненависті. – Канадський центр статистичних даних у сфері кримінальної юстиції, листопад 2006 р. [“Standardized Police Training & Data Collection on Hate-Motivated Crime”, Canadian Centre for Justice Statistics, November 2006.]
- Навчальне керівництво зі збору даних про злочини на ґрунті ненависті: єдиний облік злочинів. – Міністерство юстиції США, відділ інформаційних послуг кримінальної юстиції, 1996 р. [“Training Guide for Hate Crime Data Collection: Uniform Crime Reporting”, United States Department of Justice. Criminal Justice Information Services Division, 1996.]

ГЛАВА 5

Підтримка жертв з боку громадських організацій

Громадські організації часто відіграють унікальну роль містка між правоохоронними органами, лідерами громади та іншими зацікавленими сторонами. Громадські організації також можуть надавати безпосередню підтримку жертвам, зокрема, шляхом створення центрів надання допомоги та консультивання. Крім того, громадські організації можуть надавати жертвам інформацію, необхідну їм для подання офіційних скарг на дії винних у злочинах на ґрунті ненависті та отримання компенсації та пільг від влади. Вони можуть також надавати практичну допомогу в отриманні медичних та інших послуг.

Допомога жертвам при подачі заяв про злочини на ґрунті ненависті

Багато громадських організацій, які займаються проблемами злочинів на ґрунті ненависті, докладають великих зусиль для подолання перешкод, через які жертви вирішують не повідомляти про інциденти на ґрунті ненависті. Діяльність громадських організацій у цій сфері допомагає створити атмосферу довіри, в якій жертви та їхні сім'ї зможуть подати скаргу до офіційних органів, не боячись зневажливого ставлення або репресій, та обґрунтовано очікувати позитивних результатів для себе та своєї громади.

При наданні допомоги жертвам громадські організації повинні гарантувати максимальне дотримання інтересів жертви. Це має особливо важливе значення у разі прийняття рішень про подачу офіційної скарги до державних органів, про повідомлення імені жертви засобом масової інформації або про те, чи варто використовувати відомості, які стосуються інциденту, для того, щоб привернути увагу до злочинів на ґрунті ненависті. Після інформування жертви про можливі варіанти дій громадські організації завжди повинні брати до уваги побажання жертви у кожному конкретному випадку. Громадські організації повинні інформувати жертв про будь-які послуги

з підтримки, які вони надають, а також про свою участь у більш широкій діяльності, спрямованій на боротьбу зі злочинами на ґрунті ненависті.

Надання термінової допомоги

Багато громадських організацій обслуговують цілодобові «гарячі лінії» (по телефону або через мережу Інтернет) для потерпілих від злочинів на ґрунті ненависті. За допомогою цих ліній жертви, члени їхніх сімей або друзі можуть повідомити про інциденти на ґрунті ненависті або ситуації, коли вони відчувають невідворотну загрозу нападу. Громадські організації можуть надати рекомендації, запропонувати низку послуг у вигляді консультацій або безпосередньої підтримки, а також допомогти потерпілим, які бажають звернутися до правоохоронних органів або місцевої влади.

У 2008 році Латвійський центр прав людини за фінансової підтримки від Європейського Союзу опублікував 16-сторінкову брошуру про злочини на ґрунті ненависті. В ній міститься інформація про процедуру подачі заяви про злочини на ґрунті ненависті, правову та практичну допомогу жертвам, відшкодування шкоди в кримінальних справах та в цивільному праві, а також корисні номери телефонів та адреси. Практичні поради містять інформацію про те, куди слід звертатися за медичною допомогою та іншими державними послугами. У брошурі також пояснюється, як звернутися до консультаційного центру кризової допомоги Skalbes у м. Рига, який пропонує послуги психологів, психотерапевтів, юристів та психіатрів.²²

Супроводження жертв, які звертаються до правоохоронних або інших державних органів

Багато жертв почувають себе впевненіше, коли разом з ними в правоохоронні або інші офіційні органи для подачі заяви про злочин на ґрунті ненависті направляється досвідчена в таких справах людина, якій вони довіряють. Присутність представника громадської організації може слугувати гарантією того, що офіційні органи поставляться до заявників з повагою, повністю та точно запишуть їх свідчення, а також дотримуватимуться встановленої для таких випадків процедури. Присутність супровідника також може надати жертвам та членам їх сімей відчуття захищеності, якого вони потребують, щоб відважитися на звернення в офіційні органи та надати своїй скарзі розголосу.

Представництво інтересів жертв

У багатьох випадках громадські організації можуть представляти жертв в процесі взаємодії з правоохоронними органами та іншими державними установами (такими, як школи або управління житлового господарства). У

---

²² Злочини на ґрунті ненависті, Рига: Латвійський центр прав людини, 2008 р., http://www.humanrights.org.lv/upload_file/Hate_Crimes.pdf.

деяких випадках, якщо громадська організація визнається «третьою стороною», яка має право повідомляти про злочини від імені жертв, така громадська організація може подавати скарги у зв'язку зі скоєнням кримінального злочину на ґрунті ненависті до органів влади. Громадські організації також можуть представляти інтереси жертв для отримання медичної допомоги або компенсації за завдану шкоду здоров'ю та пошкодження майна. У деяких країнах також громадські організації можуть представляти жертв під час розгляду справи у спеціальних національних антидискримінаційних органах.

Крім того, громадські організації можуть виступати у якості законних представників жертв злочинів на ґрунті ненависті у кримінальних та цивільних справах для отримання фінансового відшкодування та компенсації, а також в інших ситуаціях.

У Словацькій Республіці Ліга правозахисників, яка розташована у Братиславі та є партнером Європейського центру з прав ромів, здійснювала юридичне представництво сімей ромів, які знаходилися під постійною загрозою у селі Загорська Вес. У травні 2007 року п'ятеро чоловіків у масках напали на сім'ю Саркьозі, яка мешкала у тимчасовому помешканні на території сімейного поселення, яке було зруйноване під час схожого нападу у 2003 р. Повідомляється, що нападники побили членів сім'ї, включаючи матір з дитиною, дерев'яними цівками та залізними палицями та знищили їхні меблі. Суд в Братиславі підтвердив право сім'ї залишитися у тимчасовому помешканні на даній земельній ділянці у відповідь на клопотання, подане адвокатом Ліги правозахисників, який представляв інтереси сім'ї.²³

В Іспанії відділення Федерації організацій SOS Racismo надає безкоштовну правову допомогу жертвам расистських нападів та інших форм дискримінації, а також підтримують роботу систем прийому скарг в режимі онлайн. Скарги враховуються також при підготовці щорічного звіту. У вересні 2006 року каталонське відділення SOS Racismo представляло інтереси трьох молодих іммігрантів з Гамбії та їхнього друга-іспанця, які, повертаючись з концерту в Барселоні, зазнали нападу з боку великої групи молодих людей. Нападники побили чотирьох постраждалих, викрикуючи в їхню адресу образи ксенофобного змісту; один з постраждалих був госпіталізований та провів п'ять днів у відділенні інтенсивної терапії.²⁴

---

23 Див. «Огляд злочинів на ґрунті ненависті за 2008 р.: роми та синті», Human Rights First, <http://www.humanrightsfirst.org/discrimination/reports.aspx?s=roma-and-sinti&p=individual#slovakia>.

24 Злочини на ґрунті ненависті у регіоні ОБСЄ: інциденти та способи реагування. Щорічний звіт за 2007 рік. Бюро з демократичних інститутів та прав людини ОБСЄ, жовтень 2008 р., стор. 16, <<http://www.osce.org/odihr/33989?download=true>>.

У країнах-членах Ради Європи НУО представляли жертв злочинів на ґрунті ненависті у Європейському суді прав людини, виграючи справи із важливими наслідками з точки зору захисту прав людини у майбутньому, а також з отриманням грошового відшкодування (див. главу 8 «Захист громадських організацій на міжнародному рівні»).

В Сполучених Штатах громадські організації добивалися виплати значних грошових компенсацій жертвам злочинів на ґрунті ненависті у цивільних справах проти екстремістських груп.

Медицинські послуги

У багатьох випадках громадські організації реалізують програми надання медичних послуг, включаючи психологічні консультації. Громадські організації часто направляють жертв злочинів на ґрунті ненависті до інших організацій та допомагають їм добитися надання медичної допомоги через державні служби охорони здоров'я.

Доступ до державних послуг

Громадські організації можуть захищати інтереси жертв в органах місцевої влади та інших представницьких установах, коли мова йде про отримання соціальних виплат та послуг – наприклад, про отримання медичної допомоги, відновлення пошкодженого майна або надання нового житла. У випадках, коли жертви злочинів на ґрунті ненависті також стикаються з дискримінацією при отриманні соціального забезпечення, яке має бути доступним для всіх, громадські організації можуть добиватися виправлення ситуації як шляхом звернення до державних органів влади, так і через суд або за допомогою проведення громадських кампаній.

Надання підтримки жертвам

Шляхом надання допомоги та підтримки постраждалим громадські організації можуть сприяти відновленню у них довіри до людей, серед яких вони живуть, та здатності контролювати власне життя. Громадські організації можуть допомогти переконати уряд в необхідності приділяти пріоритетну увагу реагуванню на злочини на ґрунті ненависті, а широкую громадськість – в тому, що такі злочини завдають шкоди всьому суспільству. Громадські організації можуть зробити так, щоб кожна жертва отримала можливість висловитися та бути почутою.

Підтримка жертв з боку місцевої громади

Члени громади можуть допомогти жертвам позбавитися відчуття ізоляції, демонструючи свою підтримку. Проведення компанії серед місцевого населення з написання листів підтримки або збору пожертв для постраждалих є ефективним способом, за допомогою якого місцева громада може заявити свій протест проти ненависті. Жертви часто потребують грошової допомоги для покриття витрат, понесених в результаті вчинення злочину,

включаючи рахунки за медичні послуги, втрачені заробітки, ремонт або заміну пошкодженого майна. Інколи існує можливість співпраці з місцевими ЗМІ для оприлюднення інформації про те, куди та як надсилати пожертки та листи підтримки.

Зустріч із жертвами: слухати, підтверджувати, направляти

Коли постраждалі спочатку звертаються до громадських організацій, реакція останніх часто визначає, чи звернуться жертви у подальшому з повідомленням про злочин до правоохоронних або інших органів. Тому перша зустріч представника громадської організації та постраждалого може бути вирішальною. Громадські організації, які мають великий досвід роботи з жертвами злочинів на ґрунті ненависті, розробили стандартні керівні принципи для того, щоб поводження з жертвами було шанобливим, чутливим та приносило користь. Ці принципи складають основоположні правила проведення бесід з потерпілими від злочинів на ґрунті ненависті.

Коли потерпілі звертаються до громадських організацій, щоб повідомити про злочин на ґрунті ненависті, слід враховувати декілька важливих моментів.

Реагувати негайно

Важливо зустрітися з жертвами якомога швидше після скоєння злочину з огляду на наступні практичні міркування:

- Жертви часто потребують невідкладної допомоги, включаючи лікування, ремонт пошкодженого майна та отримання нового житла.
- Чим раніше буде проведена бесіда, тим точнішими будуть спогади постраждалого про деталі злочину.
- Деякі злочинці продовжують вчиняти злочини на ґрунті ненависті, жорстокість яких постійно зростає, до тих пір, поки їх не ідентифікують та не арештують. Чим скоріше після скоєння злочину на ґрунті ненависті розпочато розслідування, тим вище шанси затримання винних до того, як вони скоять ще один злочин.

Пояснювати та направляти

На початку першої зустрічі працівники громадської організації повинні пояснити, хто вони такі, що вони можуть та не можуть зробити, а також що можуть зробити інші організації. Здатність чітко пояснити межі своїх можливостей та не давати марних надій є найважливішою умовою побудови взаємовідносин, заснованих на довірі. Тому під час бесіди з жертвою представники громадської організації повинні зробити наступне:

- пояснити мету бесіди та те, як отримана інформація може бути використана в інтересах жертви;
- пояснити, що ім'я та прізвище опитуваної особи так само, як і інша інформація, за допомогою якої її можна ідентифікувати, будуть зберігатися в таємниці, якщо тільки така особа не погодиться розкрити ці дані, наприклад, при поданні офіційної скарги;
- пояснити, на які форми отримання допомоги можуть розраховувати постраждалі – як безпосередньо з боку громадської організації, так і з боку інших приватних та державних установ;
- направити жертву злочину на ґрунті ненависті у відповідні інстанції, які можуть включати консультаційні, медичні та/або правоохоронні заклади;
- якщо інформація, отримана під час бесіди, буде використовуватися у більш широкому контексті боротьби зі злочинами на ґрунті ненависті, необхідно пояснити, як це буде відбуватися.

Слухати

Під час зустрічей із жертвами злочинів на ґрунті ненависті важливу роль відіграють такі фактори, як безпечне місце, підготовлений інтерв'юер та, що найголовніше, вміння *слухати* жертву. Жертвам часто важко та неприємно розповідати про злочини на ґрунті ненависті, тому бесіди повинні проводитися людьми, які мають належну підготовку. Інтерв'юер повинен забезпечити проведення бесіди у місці, в якому постраждалі почуватимуть себе в безпеці та будуть впевнені, що їх ніхто не підслухує. Якщо особа, з якою потерпілий вступив у перший контакт, не може провести бесіду, вона повинна повідомити жертві, до кого вона може звернутися, та, якщо це можливо, допомогти їй зв'язатися з потрібною людиною.

Найбільш ефективний спосіб проведення бесіди полягає в тому, щоб вислухати історію потерпілого, не даючи жодних порад. Втім, дуже доречно буде висловити вербальну підтримку, наприклад: «Мені дуже шкода, що це сталося з Вами», або: «Ніхто не повинен так себе почувати». Зафіксуйте подробиці інциденту саме так, як їх описує потерпілий (див. розділ нижче «Ведення записів»).

Підтверджувати

Громадські організації, які проводять бесіди з потерпілими, повинні враховувати, що один з найбільших страхів жертви полягає в тому, що їй не повірять. Реакція першої особи, якій жертва повідомляє про інцидент, може мати величезне значення для прийняття жертвою рішення стосовно подальшого звернення за необхідною допомогою. Працівники громадської

організації (а також правоохоронці та інші особи), можуть в якості реакції на розповідь потерпілого висловити співчуття з приводу того, що це сталося. Таким чином буде визнана обґрунтованість почуттів жертви (без винесення поспішного рішення стосовно результатів подальшого розслідування), та підтвержена цінність потерпілого, як особистості.

Ведення записів

Ведення записів під час бесіди має велике значення для подальшої роботи. Важливо записувати від руки те, що в ході бесіди розповідають потерпілі від злочинів та інцидентів на ґрунті ненависті. Багато громадських організацій використовують стандартні бланки для проведення бесіди, які можуть полегшити ведення записів, а також забезпечити реєстрацію найважливішої інформації. З наданням допомоги жертві можуть виникнути серйозні складнощі, якщо громадська організація не має чітких записів про те, що сталося.

Інтерв'юери повинні пам'ятати, що інколи дуже важливо дослівно записувати прямі цитати. Такі записи можуть містити конкретні описові фрази, якими користується потерпілий для опису нападу або своїх почуттів під час чи після нападу. Так само, може бути дуже важливо записати у формі прямої цитати спогади жертви про конкретні слова, сказані нападниками перед, під час чи після інциденту, без узагальнень та перефразування. Якщо опитуваний вирішить подати скаргу до правоохоронних органів або іншої установи, або погодиться на використання інформації про його справу у ЗМІ чи під час проведення кампанії, необхідно, щоб заява про таке рішення також була зафіксованою.

Після бесіди з жертвою важливо підготувати стислий виклад отриманої інформації (в друкованому вигляді). Такий підхід дозволяє уникнути можливих складнощів з читанням рукописних текстів.

Важливі відомості, які необхідно зафіксувати

Під час бесіди з потерпілим від злочину на ґрунті ненависті необхідно отримати докладні відомості про інцидент. Основна інформація, яка складає важливу частину відомостей, які повідомляються жертвою, включає відповіді на наступні питання: хто скоїв? що скоєно? по відношенню до кого? де, коли та чому? Записи, зроблені під час бесіди, повинні зберігатися у захищеному місці. До основних відомостей, які потрібно з'ясувати під час бесіди, відносяться наступні:

- ім'я та прізвище потерпілого, а також його контактні дані (наприклад, адреса та номер телефону, або організація/представник місцевої громади, які можуть зв'язатися з жертвою злочину);

- день, час та місце інциденту;
- чіткий опис того, що відбулося та що було сказано. Особливо важливо включити згадки потерпілого про те, що саме казали злочинці, включаючи будь-які образливі та принижуючі вислови або викрики;
- наслідки злочину для жертви, включаючи тілесні ушкодження, викрадення або руйнування майна, емоційне потрясіння;
- прізвища, адреси та номери телефонів, а також опис будь-яких свідків інциденту;
- подробиці будь-яких контактів з місцевими органами влади чи іншими офіційними установами з метою повідомлення про інцидент, отримання медичної чи іншої допомоги, а також реакція цих органів.

Дотримання конфіденційності

Бесіди повинні проводитися віч-на-віч, а зроблені записи слід зберігати як конфіденційну інформацію, якщо (або до тих пір поки) опитаний не вирішить інакше. Важливо запевнити потерпілих, що дані про їхні особи зберігатимуться в таємниці до тих пір, поки вони не приймуть рішення подати скаргу до правоохоронних чи інших органів. Багато жертв злочинів на ґрунті ненависті бояться помсти з боку злочинців або інших осіб, якщо вони повідомлять про напад. У деяких випадках з міркувань безпеки необхідно не вказувати ім'я потерпілого у рукописних записах та друкованому резюме бесіди.

Збереження речових доказів

Потерпілі можуть описувати речові докази, які необхідно зберегти для можливого розслідування злочину на ґрунті ненависті. Наприклад, необхідно зберегти будь-які докази того, що сталося, зокрема, лист з погрозами, аерозольні балончики з-під фарби, використані для нанесення графіті, цеглини та камінці, які жбурляли у вікна. Якщо потерпілий надає інтерв'юеру речові докази, важливо звести до мінімуму торкання до предмета, щоб не забруднити його сторонніми відбитками пальців. За можливості слід також сфотографувати місце, де стався злочин чи інцидент на ґрунті ненависті, зокрема, щоб зафіксувати графіті, які виражають ненависть, а також засвідчити завдану шкоду. Крім того, фотографії тілесних ушкоджень є також дуже важливим доповненням до медичних документів.

Подолання мовного бар'єру

Бесіда з жертвами або свідками, які не володіють мовою інтерв'юера, пов'язана з особливими труднощами. Важливо мати компетентних перекладачів, яких навчали тонкощам ведення бесіди та яким можна довіряти, що вони передадуть фактичні слова жертви. Перекладачі повинні користуватися довірою інтерв'юерів. Контактна дані перекладачів слід зберігати у випадку передачі справи до суду.

Якщо інтерв'юер звертається за допомогою не до професійних перекладачів, а членів громади, які володіють двома мовами, йому слід завчасно переконатися в тому, що вони розуміють, в чому полягає їх роль, та усвідомлюють, що повинні точно перекладати те, що говорить опитуваний (без пояснень та інших доповнень від себе). У деяких випадках члени сім'ї жертви можуть висловити бажання перекладати бесіду. В такому разі інтерв'юер повинен пояснити, що вони зобов'язані точно перекладати слова жертви, не перебиваючи, а якщо вони захочуть щось додати від себе, вони зможуть зробити це під час окремої бесіди.

За можливості слід уникати залучення дітей в якості перекладачів для членів їх сімей. Діти, які, можливо, вже зазнали травми під час інциденту, можуть пережити новий шок під час перекладу розповіді членів сім'ї про насильство та запитань інтерв'юера. Вони також можуть робити істотні помилки у перекладі та опускати описові чи незручні деталі.

Розуміння культурних відмінностей

Працівники громадських організацій, правоохоронці та інші особи, які працюють з жертвами злочинів на ґрунті ненависті, повинні вміти надавати необхідні та ефективні послуги різним у культурному відношенні громадам, а також враховувати гендерні аспекти у житті цих громад. Здатність враховувати культурні відмінності (яку інколи називають «культурною компетентністю») є особливо важливою в боротьбі зі злочинами на ґрунті ненависті.

Представники громадських організацій та інші особи, які працюють з жертвами злочинів на ґрунті ненависті, повинні володіти базовими знаннями про культурні відмінності, які впливають на те, як потерпілі повідомляють про злочини на ґрунті ненависті та чи взагалі повідомляють, а також на те, чи звертаються вони до служб підтримки. Громадські організації можуть відігравати важливу роль у сприянні тому, щоб працівники правоохоронних органів та інших органів кримінальної юстиції враховували культурні та гендерні особливості груп, які стикаються з дискримінацією. З цією метою багато громадських організацій можуть брати участь у семінарах для працівників правоохоронних органів з питань культурного

різноманіття в рамках навчань з реагування на злочини на ґрунті ненависті (див. главу 3 «Робота з органами кримінальної юстиції»).

Налагодження зв'язків з партнерами всередині громади в рамках попередження злочинів на ґрунті ненависті

Налагодження зв'язків та робота з партнерами в місцевих громадах означає розширення масштабів вашої діяльності та кампаній шляхом залучення широкого кола осіб. Для громадських організацій, які займаються питаннями попередження злочинів на ґрунті ненависті, це означає налагодження робочих зв'язків з іншими громадськими організаціями та соціальними, культурними та релігійними групами всередині громади.

Залучення партнерів підвищує здатність викликати зміни завдяки збільшенню кількості та впливу людей і організацій, які прагнуть до однакових цілей, та залученню видатних людей, які своїм авторитетом можуть посилити тиск на користь перетворень. Така діяльність також демонструє, що вимоги про вжиття заходів, направлених на боротьбу зі злочинами на ґрунті ненависті, походять не лише від громад, що знаходяться під загрозою.

Якщо громадські організації хочуть ефективно реагувати на злочини на ґрунті ненависті, громади, в яких вони працюють, повинні розуміти, в чому полягають їхні послуги, та довіряти таким організаціям. В свою чергу, громадські організації повинні вміти отримувати від членів громади точну актуальну інформацію про інциденти та злочини на ґрунті ненависті та знати, що можна зробити для їх попередження. Цього можна досягти шляхом безперервної роботи з громадами, проти яких спрямовані такі злочини. Коли відбувається злочин на ґрунті ненависті, важливо, щоб члени громади вже знали та довіряли громадським та іншим організаціям, які надають підтримку у цьому районі.

До скоєння злочину на ґрунті ненависті громадські організації повинні довести до відома членів цільової громади, що їхні працівники та волонтери пройшли відповідну підготовку, бажають та можуть допомогти жертвам злочинів на ґрунті ненависті. Цього можна досягти шляхом публікації оголошень про наявні послуги у друкованих та електронних засобах масової інформації, а також підготовки матеріалів відповідною мовою, або шляхом розміщення повідомлень у ЗМІ, які працюють у конкретних громадах. Працівники громадських організацій також повинні проводити зустрічі з лідерами етнічних, релігійних та інших груп, що стають мішенню для злочинів на ґрунті ненависті.

Форуми громади можуть стати важливою платформою для обміну інформацією про злочини на ґрунті ненависті. Громадські організації можуть організовувати відкриті зібрання громади, наприклад, для оприлюднення

інформації про злочини на ґрунті ненависті, спростування чуток, які зазвичай з'являються після скоєння подібних злочинів, а також забезпечення безпечного місця для обміну думками та обговорення питань, які турбують людей. Крім цього, зібрання громади можуть слугувати майданчиком, де висловлюються почуття та реакції, втримання яких могло б призвести до підвищення напруги. Зрештою, присутність представників декількох різних організацій може переконати громаду, що реагувати на злочини на ґрунті ненависті потрібно узгодженими діями.

На деякі зібрання громади громадські організації та місцеві громадські діячі можуть запрошувати представників місцевих органів влади та правоохоронних органів. Зібрання громади можуть створити цінну можливість для обміну інформацією та думками між громадськими організаціями, правоохоронними органами, місцевими органами влади та членами громади.

У відповідь на підвищення рівня насильства на ґрунті ненависті до студентів-іноземців у деяких російських містах молодіжні правозахисні організації виступили з ініціативою, спрямованою на виявлення насильства на ґрунті ненависті та дискримінації іноземних студентів в Росії та на надання їм практичної допомоги. До цієї ініціативи приєдналися Міжнародний молодіжний правозахисний рух, Молодіжна мережа проти расизму та нетерпимості, рух «Молода Європа» та інші організації. В рамках програми «Захист прав іноземних студентів в Російській Федерації» були зібрані документальні підтвердження вразливості іноземних студентів та оприлюднена інформація в режимі онлайн та під час громадських заходів та брифінгів з метою надання допомоги студентам з інших країн, які навчаються в Росії. Програма також передбачала організацію роботи «гарячої лінії» та створення веб-сайту, на якому була розміщена практична інформація з питань безпеки для іноземних студентів, а також інші інформаційно-просвітницькі матеріали. Реалізація програми здійснювалася за підтримки Уповноваженого з прав людини в Російській Федерації.²⁵

Додаткові джерела

Після расистського нападу: ваші права та можливості. – Об'єднання Opferperspektive, грудень 2001 р. [“After a Racist Attack: Your Rights and Possibilities”, Opferperspektive, December 2001.]

Реагування на злочини на ґрунті ненависті: міждисциплінарна навчальна програма для працівників правоохоронних органів та спеціалістів, які надають допомогу потерпілим. – Карен А. Маклафлін, Стефані Мелой, Келі Дж. Бріліант, Сінтія Ленг. – Центр розвитку освіти, Національний центр попередження злочинів на ґрунті ненависті, лютий 2000 р. [Karen A. McLaughlin, Stephanie Malloy, Kelly J. Brilliant, Cynthia

---

25 Більш детальну інформацію можна знайти на веб-сайті програми: <<http://www.fs.hrworld.ru/>>.

Lang, "Responding to Hate Crime: A Multidisciplinary Curriculum for Law Enforcement and Victim Assistance Professionals", Education Development Center, National Center for Hate Crime Prevention, February 2000.]

Психологічні наслідки злочину на ґрунті ненависті: індивідуальний досвід та вплив на громаду. – Латвійський центр прав людини, 2008 р. ["Psychological Effects of Hate Crime: Individual Experience and Impact on Community", Latvian Centre for Human Rights, 2008.]

ГЛАВА 6

Стратегії боротьби з мовою ворожнечі

Злочини на ґрунті ненависті та мова ворожнечі тісно пов'язані. Хоча прямий взаємозв'язок рідко можна довести, насилля на ґрунті ненависті часто відбувається на фоні сповнених ненависті висловлювань. Організовані групи ненависті висловлюють свої погляди через публікації, популярну музику, Інтернет та публічні виступи.²⁶ Вони намагаються добитися сприйняття мови ворожнечі та злочинів на ґрунті ненависті як звичайних та допустимих явищ.

Громадські організації можуть протистояти атмосфері нетерпимості, яка створюється в результаті використання мови ворожнечі. Інформаційно-просвітницька діяльність та робота у сфері моніторингу та освіти відіграють важливу роль, але у деяких ситуаціях більш ефективним може виявитися викриття тих, хто поширює мову ворожнечі, або спростування аргументів та тверджень, присутніх у виступах таких осіб. Крім цього, якщо висловлювання політичних лідерів та державних посадових осіб містять упередження та стереотипи, громадські організації можуть притягнути їх до відповідальності перед громадськістю.

Якщо мова ворожнечі перетинає межу, яка відділяє її від злочину, громадські організації можуть подати судовий позов або від свого імені, або від імені потерпілих.

Мова ворожнечі та закон

У регіоні ОБСЄ не існує однастайності стосовно меж свободи висловлення думок, коли мова йде про заяви, що базуються на ненависті та упередженнях. В деяких країнах-учасниках ОБСЄ протизаконними вважаються лише ті вислови, які становлять реальну безпосередню погрозу насильства проти конкретної особи. У багатьох інших країнах законодавством передбачене покарання за усні, письмові або символічні заяви, які пропагують або розпалюють ненависть на ґрунті дискримінації. Спосіб реагування

26 Див., наприклад, «Злочини на ґрунті ненависті у регіоні ОБСЄ: інциденти та способи реагування. Щорічний звіт за 2008 рік». - Варшава: Бюро з демократичних інституцій та прав людини ОБСЄ, 2009 р., <<http://www.osce.org/odihr/40203?download=true>>.

громадськими організаціями на мову ворожнечі визначається законами відповідної країни.

Право на свободу слова закріплене у міжнародному законодавстві у галузі прав людини. Всі країни-учасниці ОБСЄ визнають його в якості одного з основоположних прав. В статті 19 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права (МПГПП) закріплене право кожної людини безперешкодно дотримуватися своїх поглядів та право на свободу слова. Втім, відповідно до статті 20 МПГПП «будь-який виступ на користь національної, расової чи релігійної ненависті, що являє собою підбурювання до дискримінації, ворожнечі або насильства, повинен бути заборонений законом».²⁷ Стаття 4 Міжнародної конвенції про ліквідацію всіх форм расової дискримінації також вимагає заборони певних мовних зворотів, які пропагують расову дискримінацію.²⁸

На регіональному рівні в Рамковому рішенні ЄС про расизм та ксенофобію була зроблена спроба ще більше деталізувати, які саме мовні звороти повинні тягти за собою кримінальну відповідальність.

Тлумачення цих зобов'язань дуже відрізняється в різних країнах: деякі види висловлювань, за які в одній країні передбачена кримінальна відповідальність, в іншій вважаються захищеними правом на свободу слова.

Позиція ОБСЄ щодо мови ворожнечі відображає різноманітність поглядів серед країн-учасниць. В Рішенні Ради міністрів ОБСЄ №10/05 підкреслюється «необхідність послідовно та недвозначно виступати проти проявів ненависті, особливо у політичних промовах», і в той же час визнається важливість збереження балансу між дотриманням права на свободу слова та зобов'язанням щодо боротьби з дискримінацією.²⁹

Моніторинг

Громадські організації можуть здійснювати моніторинг засобів масової інформації на предмет наявності в них мови ворожнечі, а також використовувати ЗМІ для реагування на конкретні випадки використання такої мови та боротьби проти дискримінації і злочинів на ґрунті ненависті.

27 Міжнародний пакт про громадянські і політичні права», веб-сайт БДІПА, <<http://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/CCPR.aspx>>.

28 Міжнародна конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації, стаття 4, веб-сайт Управління Верховного комісара ООН з прав людини, <<http://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/CERD.aspx>>.

29 Див. Рішення Ради міністрів ОБСЄ № 10/05 «Терпимість та розуміння, сприяння взаємній повазі та взаєморозумінню», Мадрид, 30 листопада 2007 р., <<http://www.osce.org/de/mc/29453>>.

Расизм, ксенофобія та інші форми нетерпимості у ЗМІ, включаючи Інтернет, є предметом міжнародних та національних правових обмежень щодо дискримінаційних висловлювань, хоча національне законодавство різних країн суттєво відрізняється в цьому питанні.

Низка міжурядових органів відстежує випадки використання мови ворожнечі у ЗМІ, щоб підвищити ефективність реагування за допомогою різних засобів. Європейська комісія Ради Європи проти расизму та нетерпимості у своїх регулярних звітах по різних країнах періодично перевіряє ставлення до меншин у ЗМІ, наголошуючи при цьому на важливості органів саморегулювання ЗМІ та механізмів подання та розгляду скарг на засоби масової інформації.

Політики

Виборчі кампанії, під час яких політичні лідери у своїх виступах та лозунгах експлуатують або ксенофобські настрої та упередження електорату або розпалюють такі настрої, часто слугують фоном для скоєння жорстоких злочинів на ґрунті ненависті.

У відповідь на такі прояви упередженого ставлення громадські організації можуть вимагати застосування політичних санкцій. Виключення політичних партій з регіональних політичних об'єднань – одна з політичних санкцій, за яку виступають деякі громадські організації. Так само, Європейська комісія Ради Європи проти расизму та нетерпимості заохочує прийняття країнами-членами Ради Європи законів, які передбачають можливість припинення державної фінансової підтримки політичних партій, які поширюють расизм.³⁰

Мова ворожнечі та нетерпимість в середовищі футбольних вболівальників

Мова ворожнечі, в основі якої лежить расизм та інші упередження, поширена серед вболівальників багатьох видів спорту, особливо професійного футболу, де скандування расистських гасел та ображання гравців-вихідців з меншин є звичайним явищем. Правоохоронні та футбольні органи часто не звертають уваги на подібні інциденти, розглядаючи їх в якості зовнішніх проявів характерної для футболу атмосфери протистояння та не вважаючи, що до них варто ставитися серйозно.

Громадські організації відіграють важливу роль у боротьбі з расизмом, гомофобією та іншими видами нетерпимості у спорті, в тому числі за

30 Злочини на ґрунті ненависті у регіоні ОБСЄ: інциденти та способи реагування. Щорічний звіт за 2006 р., Варшава: Бюро з демократичних інститутів та прав людини, 2007 р., стор. 62, <<http://www.osce.org/odihr/26759>>.

рахунок участі у кампаніях, які проводяться коаліцією «Футбол проти расизму в Європі». На футбольні клуби все частіше накладаються покарання у вигляді штрафів, призупинення матчів, а також інші санкції за расистську поведінку вболівальників. Крім того, клуби можуть бути позбавлені державного фінансування.

Ненависть в мережі Інтернет: що необхідно знати

Веб-сайти та інші онлайнві ресурси, що пропагують расизм та інші форми ненависті, широко розповсюджені в мережі Інтернет. Веб-сайти такого змісту являють собою небезпечну та руйнівну силу. Небезпечну, оскільки вони розповсюджують відверті ідеї ненависті та часто супроводжують їх закликами та зображеннями, які спонукають до насильства. Ці веб-сайти також справляють руйнівний вплив, оскільки вони легкодоступні та розроблені таким чином, щоб привертати увагу та залучати нових членів, особливо молодь.

Ідеї ненависті поширюються в мережі Інтернет також через форуми та списки розсилок, які слугують в якості інструменту щоденного обміну расистськими повідомленнями. Хакери інколи зламують веб-сайти етнічних та релігійних груп та видаляють законний контент, замінюючи його расистськими та принизливими зображеннями та текстами. Музика ненависті, представлена піснями, наповненими ненавистю та упередженнями, доступна на відповідних веб-сайтах або через розміщені на них посилання.

Істотною перешкодою в проведенні правоохоронними органами розслідування стосовно подібних веб-сайтів, які відкрито порушують законодавство проти злочинів на ґрунті ненависті, є недостатня підготовка правоохоронців з технічних питань, пов'язаних зі встановленням осіб, які відповідають за такі сайти, визначенням місця походження сайтів та осіб, відповідальних за розміщений на них контент. Громадські організації можуть допомогти правоохоронним органам у проведенні розслідувань шляхом надання технічних експертів, які навчатимуть правоохоронців цим питанням.

Між мовою ворожнечі в мережі Інтернет, заснованою на расизмі та нетерпимості, та злочинами на ґрунті ненависті існує причинно-наслідковий зв'язок. Про це свідчать інциденти, в яких групи ненависті та окремі особи використовували Інтернет для визначення конкретних людей у якості об'єктів насильства, для підбурювання до нападів та розповсюдження інформації про домашні адреси та інших персональних даних осіб, вибраних у якості мішеней, з метою сприяння вчиненню нападів на них. Детальні інструкції здійснення расистських нападів на конкретних осіб часто

з'являються на веб-сайтах скінхедів та інших екстремістських груп, незважаючи на те, що законодавство багатьох країн забороняє прямі заклики до насильства.

У травні 2006 року у Великобританії екстремісти опублікували на кількох веб-сайтах ім'я та домашню адресу активного борця з расизмом. Після неодноразових погроз вбивства на нього напали з ножом на очах у двох дочок. Потерпілий отримав серйозні поранення.³¹

Що можуть зробити громадські організації?

Моніторинг контенту веб-сайтів, які пропагують ненависть

Громадські організації, які бажають розпочати проекти з моніторингу Інтернету, можуть використовувати спеціальне програмне забезпечення для створення бази даних контенту, який пропагує ненависть. Такі бази даних можна використовувати для проведення досліджень, обміну інформацією, порівняльного аналізу та навчання. Громадські організації також можуть ділитися такою інформацією з правоохоронними органами, науковцями, омбудсменами, антидискримінаційними органами або іншими громадськими організаціями.

Діяльність, спрямована на видалення контенту, який містить ненависть

Громадські організації можуть встановити контакти з Інтернет-провайдерами та ознайомитися з їхньою політикою по відношенню до сайтів, які пропагують ненависть. Потім, шляхом моніторингу Інтернет-сайтів вони можуть виявляти контент, який становить безпосередню загрозу або порушує встановлені правила, та оперативно сповіщати про це Інтернет-провайдерів. Це не замінює роботи правоохоронних органів у випадку вчинення злочинних дій, але, враховуючи складність регулювання Інтернету, провайдери можуть досягти більшої оперативності у справі видалення сумнівного контенту. У деяких країнах громадські організації сприяли закриттю веб-сайтів, які поширювали мову ворожнечі. Це було зроблено завдяки прямій взаємодії з провайдерами та органів влади, а також в результаті подачі судових позовів.

Громадські організації досягли успіхів у переконанні авторів, власників сайтів та провайдерів у необхідності видалення з Інтернету сайтів, які пропагують ненависть, та дискримінаційні висловлювання, особливо в країнах, де прийняті закони проти мови ворожнечі. Громадські організації також можуть запропонувати допомогу існуючим або новоствореним громадським організаціям, які ведуть боротьбу з ненавистю в Інтернеті.

---

31 Там само, стор. 65.

У Нідерландах фонд «Маджента» через свій відділ скарг на дискримінацію в Інтернеті зумів, починаючи з 1997 року, добитися видалення кількох тисяч проявів мови ворожнечі з Інтернету, надсилаючи вимоги про видалення контенту його авторам або власникам сайтів, які містили мову ворожнечі. Нідерланди мають жорстке антидискримінаційне законодавство, тому у 95% випадків звернення уваги авторів або власників на незаконність матеріалів було достатньо для того, щоб добитися їх видалення.³²

Просвітницька діяльність

Громадські організації розробили та опублікували в мережі Інтернет комплексні довідники з просвітницької діяльності з питань прояву ненависті, призначені для батьків, викладачів та студентів. Громадські організації можуть відігравати важливу роль у проведенні навчання та наданні освітніх матеріалів, направлених на боротьбу з ненавистю в Інтернет-просторі:

- **Для правоохоронних органів.** Громадські організації можуть надавати навчальні матеріали та навчати працівників правоохоронних органів та прокуратури навичкам та методам розслідування злочинів на ґрунті ненависті, пов'язаних з використанням мережі Інтернет.
- **Для батьків.** Громадські організації можуть надавати консультації та проводити навчання для батьків щодо того, як розпізнати та знайти проблемні веб-сайти, як передати ці знання своїм дітям та як прослідкувати за тим, які сайти відвідує дитина. Громадські організації можуть поширювати серед батьків спеціальні «фільтри» для блокування доступу до сайтів, які пропагують ненависть.
- **Для викладачів.** Громадські організації можуть надавати консультації стосовно того, як обговорювати зі студентами проблему ненависті в мережі Інтернет та як розвинути в них навички критичного мислення, які дозволять їм ставити правильні запитання щодо законності інформації на веб-сайтах.
- **Для студентів.** Громадські організації можуть надавати молоді інформацію про безпеку, пов'язану з ненавистю в мережі Інтернет, про те, як розпізнати та оцінювати дискримінаційні матеріали, та про те, що можна зробити, щоб побороти це явище.

---

32 Див. <http://www.meldpunt.nl/> (голландською мовою)

Молодіжна коаліція з подолання ненависті «Партнери проти ненависті» (США) опублікувала посібник «Ненависть в Інтернеті: керівництво з реагування для викладачів та батьків», який пропонує батькам, освітянам, бібліотекарям та іншим членам громади інструменти, потрібні для надання допомоги молоді у розпізнанні ненависті в мережі Інтернет та боротьбі з цим явищем.³³

Додаткові джерела

- 10 способів боротьби з ненавистю у студентському середовищі: керівництво з реагування для студентів-активістів. – Вілабі Браян. – Південний центр права щодо бідності, 2004 р. [Brian Willoughby, “10 Ways to Fight Hate on Campus: A Response Guide for College Activists” Southern Poverty Law Center, 2004.]
- 101 спосіб подолати упередження: закрити книгу ненависті. – Антидефамційна ліга, 2001 р. [“101 Ways to Combat Prejudice: Close the Book on Hate”, Anti-Defamation League, 2001.]
- Укріплення громади та боротьба з ненавистю: уроки для середніх класів загальноосвітньої школи. – Елен Гофгаймер Беттманн, Лорейн Тайвен. – Вашингтон: Партнери проти ненависті, 2004 р. [Ellen Hofheimer Bettmann, Lorraine Tiven, Building Community and Combating Hate: Lessons for the Middle School Classroom (Washington, DC: Partners Against Hate, 2004).]
- Боротьба з расистськими злочинами та насильством: свідчення та стратегії захисту. – Європейська мережа організацій проти расизму, травень 2009 р. [“Combating Racist Crime and Violence: Testimonies and Advocacy Strategies”, European Network Against Racism, May 2009.]
- Демонстрація ненависті: екстремістські символи, емблеми та татуювання. Перегляньте та доповнене видання. – Антидефамційна ліга, 2003 р. [“Hate on Display: Extremist Symbols, Logos, and Tattoos - Revised and Updated”, Anti-Defamation League, 2003.]
- Ненависть в Інтернеті: керівництво з реагування для викладачів та батьків. – Лорейн Тайвен. – Вашингтон: Партнери проти ненависті 2003 р. [Lorraine Tiven, Hate on the Internet: A Response Guide for Educators and Families (Washington, DC: Partners Against Hate 2003).]
- Подолаємо расизм разом! Інформаційний посібник для активістів меншин в Україні. – Київ: Центр соціальної дії, 2008 р. [Преодолеем расизм вместе! Информационное пособие]
- Лідери-ровесники: як допомогти молоді стати провідниками перетворень у школах та громадах. – Партнери проти ненависті, липень 2002 р. [“Peer Leadership: Helping Youth Become Change Agents in their Schools and Communities”, Partners Against Hate, July 2002]

---

33 *Ненависть в Інтернеті: Керівництво з реагування для батьків та сімей*, «Партнери проти ненависті», грудень 2003 р., <<http://www.partnersagainsthate.org/publications/index.html>>.

- Керівництво з впровадження програм. Як допомогти молоді протистояти упередженням та ненависті: методичне керівництво для викладачів та батьків дітей середнього шкільного віку. – Дебора А. Батіст. – Вашингтон, Партнери проти ненависті, 2003 р. [Deborah A. Batiste, Program Activity Guide, Helping Youth Resist Bias and Hate: A Resource Guide for Parents and Educators of Middle School Age Children, (Washington, DC: Partners Against Hate, 2003).]
- Керівництво з впровадження програм. Як допомогти дітям протистояти упередженням та ненависті. – Майкл Воторсон. – Вашингтон, Партнери проти ненависті, 2001 р. [Michael Wotorson, Program Activity Guide: Helping Children Resist Bias and Hate (Washington, DC: Partners Against Hate, 2001).]
- Реагування на прояви ненависті в школі: керівництво для викладачів, радників та керівників навчальних закладів. – Карнс Джим (ред.). – Монтомери, Алабама: Південний центр права щодо бідності, 1999 р. [Jim Carnes (ed.), Responding to Hate at School: A Guide for Teachers, Counselors and Administrators (Montgomery, AL: Southern Poverty Law Center, 1999).]
- Знаки ненависті. – Метью Коллінс (ред.), Геррі Гейбл (ред.). – Searchlight Information Services, 2003 р. [Matthew Collins (ed.), Gerry Gable, (ed.), “Signs of Hate”, Searchlight Information Services, 2003.]
- Скінхеда: хто вони та що робити, коли вони з’являються у місті. – Кеннет С. Стерн. – АЖС, 1990 р. [Kenneth S. Stern, “Skinheads: Who They Are & What to Do When They Come to Town”, АЖС, 1990.]
- Десять способів боротьби з ненавистю: керівництво з реагування для громади. – Джим Керіер, Річард Коуен (ред.). – Монтомери, Алабама: Південний центр права щодо бідності, 2000 р. [Jim Carrier, Richard Cohen, (ed.) Ten Ways to Fight Hate: A Community Response Guide, (Montgomery, AL: Southern Poverty Law Center 2000).]
- Ненависть ранить: як діти переймають та забувають упередження. Керівництво для дорослих та дітей. – Керіл Стерн-Лароса, Елен Гофгаймер Беттманн. – Нью Йорк: Антидефамційна ліга, 2000 р. [Caryl Stern-LaRosa, Ellen Hofheimer Bettmann, The Anti-Defamation League’s Hate Hurts: How Children Learn and Unlearn Prejudice, a Guide for Adults and Children (New York: Anti-Defamation League, 2000)]
- «Приглушіть звук!» Засоби підтримки. – Центр нової громади, 2002 р. [“Turn It Down Resource Kit”, Center for New Community, 2002.]

ГЛАВА 7

Роль громадських організацій у підвищенні обізнаності та лобіюванні

Один з методів покращення ситуації з поданням заяв про злочини на ґрунті ненависті та реєстрацією таких злочинів полягає у підвищенні обізнаності громадськості щодо того, що ці злочини відносяться до серйозних правопорушень, та проти них можна вживати ефективні заходи.

Аналіз даних та розповсюдження інформації про злочини на ґрунті ненависті можуть стати потужними інструментами пропагандистської роботи як з урядовими, так й зі спеціалізованими установами. До останніх належать спеціальні антидискримінаційні органи, зокрема, комісії з питань рівності можливостей або омбудсмени, які розглядають скарги на дискримінацію. Багато з цих спеціалізованих інститутів відіграють важливу роль у ситуаціях, коли необхідно підтримати внесення змін до законодавства в тих сферах, якими займаються ці інститути. Деякі з них також уповноважені розглядати окремі справи. Перелік відповідних спеціалізованих органів та омбудсменів у регіоні ОБСЄ можна знайти в Інформаційній системі БДІПА з проблем толерантності та недискримінації (TANDIS).³⁴

---

34 Див. <<http://tandis/index.php?p=qu-sp.list>>

Європейська мережа проти расизму (ENAR) об'єднує більше 600 організацій з різних країн ЄС, які ведуть боротьбу з расизмом, ксенофобією, антисемітизмом та ісламофобією в Європі. ENAR складає щорічні незалежні звіти по країнах регіону, які містять відомості про ситуації зі злочинністю на ґрунті ненависті. Ці звіти являють собою спробу «усунути прогалини в офіційних та наукових даних, запропонувати альтернативу таким даним та викласти точку зору громадських організацій щодо проявів расизму в ЄС та окремих країнах-членах». ENAR публікує щотижневі звіти про події у регіоні на своєму веб-сайті.³⁵

Реакція громадськості на злочини на ґрунті ненависті: залучення місцевої громади

Підвищення обізнаності щодо злочинів ненависті та їхніх наслідків у громаді може допомогти викликати реакцію на інциденти на ґрунті ненависті, яка допоможе подолати такі злочини. Нижче розглядаються корисні інструменти, які допомагають підвищити рівень обізнаності населення у даній сфері.

Відкриті зібрання та кампанії

У своїй пропагандистській та агітаційній діяльності громадські організації використовують широкий спектр масових заходів – від вуличних демонстрацій та громадських зібрань до конференції та дискусій за круглим столом, від концертів та театральних постановок до «інформаційних ярмарок» та багатокультурних кулінарних фестивалів. Місця проведення таких громадських заходів варіюються від шкіл та державних закладів до місцевих центрів культури, міських площ та футбольних стадіонів.

Використання визначних дат

Національні та міжнародні кампанії часто приурочуються до певних визначних дат, включаючи щорічні дні та тижні, присвячені антидискримінаційним заходам. У багатьох країнах дні дій або дні пам'яті базуються на власній національній історії та досвіді.

Європейська мережа проти націоналізму, расизму, фашизму та в підтримку мігрантів та біженців UNITED for Intercultural Action розвиває та координує велику кількість місцевих заходів в європейських країнах зі вшанування пам'яті 9 листопада – річниці погрому, який відбувся у 1938 році, відомого як «Кришталева ніч». Цей день був визнаний Міжнародним днем боротьби з фашизмом та антисемітизмом.³⁶

---

35 Див. <<http://www.enar-eu.org/News>>

36 Наприклад, див. «9 листопада – Міжнародний день боротьби з фашизмом та антисемітизмом», Заява Генерального секретаря Ради Європи Тері Девіса на веб-сайті Ради Європи <<https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1367177&Site=DC&BackColorInternet=DBDCF2&BackColorIntranet=FDC864&BackColorLogged=FDC864>>.

Конференції

Національні та міжнародні конференції можуть надати членам громадської організації гарну можливість зустрітися з активістами інших громадських організацій та незалежними експертами. Конференції також можуть слугувати майданчиком, на якому громадські організації зустрічаються на більш-менш рівних умовах з представниками органів влади та спеціалізованих інститутів. Конференції можуть допомогти громадським організаціям привернути увагу ЗМІ та громадськості до проблеми злочинів на ґрунті ненависті.

У липні 2006 року в Росії пройшла зустріч «Великої вісімки» та паралельний форум «Громадянської вісімки», на якому представники національних та міжнародних громадських організацій зустрілися для обговорення прав людини та інших міжнародних проблем. Громадські організації представили рекомендації «круглих столів» під час засідання, на якому був присутній Володимир Путін, який на той час був президентом. Рекомендації потім були представлені на саміті «Великої вісімки». Громадські організації представили пропозиції щодо боротьби зі злочинами на ґрунті ненависті під час «круглого столу» з проблем екстремізму, міграції, расизму та ксенофобії. Після завершення роботи «Громадянської вісімки» російськими громадськими організаціями було організоване засідання, яке тривало цілий день, на яке, користуючись їхньою присутністю в Москві, запросили представників інших національних та міжнародних громадських організацій для відвертого обміну думками, проблемами та практичним досвідом.³⁷

Використання фільмів та відеоматеріалів

Громадські організації в багатьох країнах ефективно використовують фільми та відеоматеріали під час проведення пропагандистських кампаній, навчальних та інформаційно-просвітницьких заходів в громадах. Така діяльність приймає найрізноманітніші форми – від підготовки коротких оголошень для телебачення (які інколи називають «соціальною рекламою») до проведення міжнародних кінофестивалів з висвітлення конкретних проблем дискримінації. У деяких країнах медіа-компанії погоджуються транслювати короткі аудіо- та відеоматеріали, підготовлені громадськими організаціями про проблеми громади. Громадські організації повинні прагнути отримати подібний доступ до ЗМІ.

---

37 Див. веб-сайт «Громадянської вісімки»: <<http://www.civilg8.ru/>> та спеціальний звіт Інтернет-центра ICARE про «Громадянську вісімку» <<http://www.icare.to/g8.html>>.

В Іспанії Рух проти нетерпимості проводить регулярні заходи, під час яких демонструються кіно- та відеофільми на теми прав людини та дискримінації, після яких проводяться обговорення. Громадська організація проводить практичні навчання на радіо шляхом створення та транслявання радіопрограм з питань насильства, расизму та нетерпимості «за участю іммігрантів, біженців та представників етнічних меншин». Інструменти захисту прав включають короткі відео-повідомлення на телебаченні. Посилання на ці повідомлення та матеріали громадського мовлення можна знайти на веб-сайті організації.³⁸

Музеї та виставки

У деяких країнах громадські організації та громадянське суспільство створили музеї для вшанування страждань, викликаних дискримінацією та ненавистю у минулому. Такі музеї часто використовують фотографії, відео та сучасні інформаційні технології для створення інтерактивних експозицій, за допомогою яких діти можуть дізнатися про проблеми толерантності та рівності. Вони слугують важливими місцями для обговорення питань дискримінації та навчання толерантності.

Конкурси дитячих малюнків часто використовуються як форма проведення антирасистських та антидискримінаційних кампаній. У рамках кампанії «Футбол проти расизму», що проводилася у 2008 році в Україні, львівські футбольні болівальники підтримали конкурс малюнків на антирасистську тему.³⁹

Мітинги та демонстрації

Масові заходи – такі, як мітинги, демонстрації або пікетування, – можуть бути потужною та помітною відповіддю громади на інциденти або злочини на ґрунті ненависті. Оскільки ці заходи найчастіше проводяться на вулиці у людних місцях, вони часто приваблюють групи людей, які в іншому випадку не охоплювалися б програмами громадських організацій по роботі з населенням.

---

13 червня 2008 року в Римі пройшов марш протесту проти використання у якості «цапа-відбувайла» та переслідувань ромів в Італії. Марш об'єднав представників різних громад, з приводу чого його назвали першим протестом такого роду в Італії. Учасниками маршу стали роми, італійська інтелігенція та євреї, які пройшли через нацистські табори смерті. Всі вони мали «однакові чорні трикутники з літерою Z, що їх мали цигани-в'язні концтаборів».⁴⁰

При проведенні громадських заходів важливо переконатися, що їх учасники будуть в безпеці. У деяких громадах масові заходи можуть перетворитися

---

38 Див. «Зона мультимедіа» іспанською мовою на <<http://www.movimientocontralaintolerancia.com/html/audiovisual/audiovisual.asp#>>

39 Див. «Футбол проти расизму в Європі»: <http://www.farenet.org/default.asp?intPageID=2>

40 Том Кінгтон «Ми не будемо цапами-відбувайлами для Берлусконі», - кажуть цигани. The Observer, 15 червня 2008 р. <<http://www.guardian.co.uk/world/2008/jun/15/italy.race>>

на насильство, якщо скінхедеи або інші групи, які сповідають ненависть, вирішать відвідати захід. В інших громадах правоохоронці можуть вважати, що масовий захід представляє загрозу, та намагатися зупинити мітинг чи пікетування шляхом арештів та іншими засобами.

В такому випадку громадська організація може зменшити ризик насильства шляхом подання попереднього повідомлення до правоохоронних органів та місцевих органів влади (та отримати дозвіл, якщо це вимагається). У деяких випадках організатори можуть офіційно звернутися по допомогу до правоохоронних органів для зменшення ризику насильства з боку скінхедів та інших груп. Деякі громадські організації зменшують ризик виникнення насильства та залучають правоохоронців до життя громади шляхом запрошення керівників правоохоронних органів виступити під час масових заходів проти злочинів на ґрунті ненависті.

Цілодобові демонстрації

Цілодобові демонстрації – це заходи, на які люди збираються, щоб привернути увагу до конкретної події або ситуації. Часто вони проводяться вночі, коли учасники тримають свічки, та можуть слугувати формою протесту, спрямованого на підвищення рівня обізнаності громади та об'єднання людей. Цілодобові демонстрації можуть проводитися для вшанування пам'яті або на честь загиблих у результаті злочинів на ґрунті ненависті та є дуже потужним інструментом утвердження толерантності та рівноваги всередині громади після резонансного інциденту або злочину на ґрунті ненависті. Часто під час таких демонстрацій читаються надихаючі тексти; в деяких випадках зачитуються імена жертв.

Спорт та спортивні заходи

Громадські організації зробили важливий внесок в боротьбу з расизмом та нетерпимістю у спорті, залучаючи до неї спортивних зірок, команди та керівництво команд.

У багатьох країнах футбольні клуби та ліги взяли на себе зобов'язання брати участь в антирасистських тижнях у вигляді різноманітних заходів, інформаційних кампаній та урочистостей на визначних матчах. У Швеції, наприклад, Шведським союзом гравців була проведена кампанія з серії матчів під назвою «Расизму – червона картка». У ході кампанії розповсюджувалися листівки з інформацією серед близько 135 000 глядачів, а під час церемонії відкриття матчу демонструвалося коротке відео з інформацією про кампанію, протягом якого гравці тримали червоні картки.⁴¹

Заходи, проведені по всій Європі спільно з Союзом європейських футбольних асоціацій, включали у себе кампанію в рамках чемпіонату «Євро 2008»,

41 Див. «Футбол проти расизму в Європі», *op. cit.*

спрямовану на «поширення та донесення позитивного повідомлення про боротьбу з дискримінацією на стадіонах та поза ними». Рух «Футбол проти расизму в Європі» також брав участь у відстеженні випадків дискримінації під час ігор, а для повідомлень про расизм та дискримінацію працювали «багатомовні гарячі лінії» та електронна пошта. Для демонстрації на стадії плей-оф було знято телевізійний рекламний ролик під назвою «Різні мови – одна відповідь: ні расизму».⁴²

Дії громади проти вандалізму та графіті

Вандалізм – один з найбільш поширених видів злочинів на ґрунті ненависті, результатом якого можуть стати дорогі роботи з ремонту та приведення в порядок приватної чи муніципальної власності. Організація громадської акції з метою очищення будівель від графіті, які пропагують ненависть, силами громади може об'єднати людей навколо одного завдання, яке має практичне та символічне значення в боротьбі проти ненависті. Крім того, якщо житло окремої особи було пограбоване, або були розбиті вікна церкви, місцеві слюсарі та теслі можуть запропонувати свої безкоштовні послуги із заміни замків чи вікон.

У місті Лодзь, другому за величиною місті Польщі, регулярно усунення расистських та антисемітських графіті проводиться з 2000 року. Цю традицію започаткувала група журналістів та місцевих політичних лідерів. У 2007 році кампанія «Фарби толерантності» розпочалася з демонстрації перед мерією міста, під час якої підлітки тримали фотографії з зображеннями антисемітських графіті по всьому місті. Після цього учні, вчителі, журналісти та інші учасники пройшли по місту, зафарбовуючи графіті на школах, фасадах магазинів, будинках та міських автобусах. Кампанія отримала велику підтримку з боку мера та заступника мера міста Лодзь.⁴³

Створення коаліцій

Партнерські громадські організації, що працюють у коаліції, можуть спільно розробляти політику, позиції та стратегії лобіювання, а також інструменти для запровадження змін, необхідних для ефективної боротьби зі злочинами на ґрунті ненависті.

Переваги роботи в коаліції

Коаліції демонструють більш широкий суспільний інтерес до проблеми злочинів на ґрунті ненависті, який виходить за межі групи, проти якої вчиняються такі злочини.

---

42 Там само.

43 Польські підлітки протестують проти антисемітських графіті, веб-сайт JTA, 15 березня 2007 р., <<http://jta.org/news/article/2007/03/15/100631/lodzgraffiti>>

Різні партнери по коаліції можуть мати особисті стосунки з конкретними особами, які відповідають за прийняття рішень, або доступ до них. Наприклад, релігійні установи або лідери можуть мати стосунки з правоохоронними органами, органами влади або ЗМІ, яких не мають громадські організації.

Коаліції часто утворюються в результаті спільної роботи громадських організацій та груп активістів певної громади. Інколи вони розширюються за рахунок включення до їх складу представників правоохоронних і державних органів та інших осіб, для яких постійна співпраця є важливою. Коаліції дозволяють партнерам співпрацювати на різних рівнях – від обміну інформацією та налагодження контактів до спільного впровадження конкретних проектів та лобювання.

У багатьох випадках коаліції створюються для протидії дискримінації та насильству у конкретному середовищі або стосовно конкретних груп. Проблема злочинів на ґрунті ненависті у школах, наприклад, може вирішуватися за допомогою широких коаліцій, до складу яких входять організації, що працюють у галузі освіти, захисту дітей, тощо.

У 2008 році неформальна коаліція з підтримки прийняття нового федерального законодавства проти злочинів на ґрунті ненависті в США об'єднала генеральних прокурорів 28 штатів, лідерів основних поліцейських установ країни, а також понад 300 національних правоохоронних, професійних, освітніх, правозахисних, релігійних та громадських організацій. Ця коаліція продемонструвала, як громадські організації та офіційні групи можуть працювати разом проти злочинів на ґрунті ненависті.⁴⁴

В червні 2008 року в Узбекистані 26 протестантських конгрегацій опублікували спільний відкритий лист, в якому висловили протест проти нападів ЗМІ на окремих релігійних лідерів та церкви. У листі зазначалося, що «спотворені факти, ворожі напади, неправда та наклепи» використовувалися для розпалювання нетерпимості та ненависті по відношенню до членів релігійних меншин.⁴⁵

Поради зі створення коаліцій

Однією з цілей коаліцій проти злочинів на ґрунті ненависті є постановка завдань, що базуються на потребах різних громад, представлених у таких коаліціях. Важливим першим кроком під час формування коаліції є визначення конкретної мети, навколо якої можуть об'єднатися різні групи, що мають різні підходи та програми. Це може створити сильну мотивацію та

---

44 Повний перелік учасників можна знайти на веб-сайті «Конференція лідерів з громадянських прав, LLENCPA 2009 – Організації-підписанти» <<http://www.civilrights.org/hatecrimes/>>.

45 Див. Огляд стану злочинів на ґрунті ненависті: Релігійна нетерпимість: Узбекистан. Human Rights First, <<http://www.humanrightsfirst.org/topics>>.

дати членам коаліції відчуття ширших можливостей, допомогти їм визначити проміжні реалістичні цілі з самого початку. Визнання навіть невеликих успіхів на шляху до досягнення довгострокової стратегічної мети коаліції може допомогти підвищити авторитет групи, зміцнити її моральний дух та рішучість.

Для забезпечення ефективної роботи коаліції важливо встановити чіткі механізми збору даних, прийняття рішень та обрання керівників.

Кого включати до коаліції

Оскільки склад коаліції та її керівництво впливатимуть на ефективність її роботи та спроможність вирішувати конфліктні ситуації, що виникають, важливо чітко визначити потреби коаліції та оцінити її сильні сторони, спільні інтереси та потенційні зобов'язання щодо прийняття нових членів.

При формуванні коаліції громадські організації можуть спочатку об'єднатися з декількома іншими громадськими організаціями та лідерами етнічних, релігійних та інших груп. Перші партнери коаліції часто формують її ядро, тому важливо визначити лідерів, які користуються довірою у громадах та можуть сформувавши віддане ставлення до вирішення визначеної проблеми. Відомі лідери можуть підвищити імідж коаліції, але важливо також залучити тих, хто буде забезпечувати щоденну співпрацю. У деяких випадках громадські організації можуть звертатися до широкого кола молодіжних організацій, громадських організацій, шкіл, соціальних клубів, профспілок, бізнес-асоціацій та конкретних посадових осіб.

Робота зі ЗМІ

Робота зі ЗМІ може стати ефективним засобом не лише для поширення точної та достовірної інформації про злочини на ґрунті ненависті, а й для надсилання чіткого повідомлення про те, що злочини на ґрунті ненависті є неприйнятними. Крім цього, ЗМІ можуть заздалегідь привертати громадську увагу до заходів, що проводяться у громаді у відповідь на конкретний інцидент чи злочин на ґрунті ненависті.

У регіонах, де не існує активних, вільних та незалежних ЗМІ, громадські організації повинні ретельно розробляти комунікаційну стратегію для забезпечення поширення достовірної інформації про злочини на ґрунті ненависті. Один з підходів передбачає роботу з міжнародними громадськими організаціями або іноземними репортерами. Інформація, що публікується або транслюється у міжнародних ЗМІ, може мати значну аудиторію, навіть у тих регіонах, де місцева преса не є ані вільною, ані незалежною від уряду.

Якщо громадські організації намагаються привернути увагу преси, важливо спочатку визначити основне повідомлення. Якщо кілька членів

організації або коаліції працюють зі ЗМІ, важливо, щоб вони проконсультувались один з одним, щоб сформулювати головну ідею і забезпечити передачу узгодженого повідомлення ЗМІ.

Привертання уваги ЗМІ

Існує декілька стандартних методів, за допомогою яких громадські організації можуть забезпечити висвітлення своєї діяльності у ЗМІ:

- **Прес-релізи.** Прес-релізи можуть надавати детальну інформацію широкому колу видань про події та публікацію звітів або забезпечувати надання відомостей, яких потребує громада після скоєння інциденту чи злочину на ґрунті ненависті. Прес-релізи дозволяють громадським організаціям поширювати повну та послідовну інформацію, не потребуючи проведення численних інтерв'ю або прямих контактів з журналістами. Для донесення прес-релізу до широкої аудиторії громадські організації повинні мати список авторитетних ЗМІ з електронними адресами, особливо тих ЗМІ, що є найбільш важливими для конкретних громад.
- **Контакти з окремими журналістами.** У разі появи можливості для висвітлення певної події у ЗМІ громадські організації можуть звернутися до конкретних журналістів та надати їм детальну інформацію про подію. Незважаючи на те, що простіше звернутися до журналістів, з якими громадські організації мають налагоджений зв'язок, інколи може бути корисно розширити свою мережу контактів та звернутися до інших журналістів, чий репортаж вказує на те, що вони можуть зацікавитися висвітленням конкретної події або питання.
- **Коментарі для преси від лідерів громадських організацій та відомих прибічників.** Окрім представників громадської організації, інші добре відомі та поважні в громаді особи мають виступати в пресі з коментарями щодо проблем або подій. Громадські організації також можуть влаштовувати брифінги, на яких журналісти матимуть можливість зустрітися з провідними місцевими громадськими або релігійними діячами, відомими спортсменами чи іншими людьми, які підтримують діяльність громадських організацій.
- **Редакційні ради та видавництва.** У багатьох газетах рішення щодо редакційної політики приймає рада редакторів, до якої входять редактори та інші працівники газети. Редакційні ради часто погоджуються зустрітися з представниками громадських організацій та зацікавленими громадянами для обговорення редакційної позиції свого видання. Аналогічним чином, деякі видавці також погоджуються зустрітися з представниками громадських організацій та

іншими зацікавленими особами для обговорення питань, пов'язаних із висвітленням подій їхніми газетами.

- **Прес-конференції.** Прес-конференції можуть бути ефективним засобом привертання уваги преси, оскільки дозволяють громадським організаціям зібрати та поінформувати велику групу працівників ЗМІ одночасно. У більшості випадків це вимагає серйозного завчасного планування для забезпечення присутності великої кількості ЗМІ, включаючи розсилку повідомлень великій кількості видань та окремим журналістам із зазначенням дати та часу проведення прес-конференції. Важливо обрати правильне місце проведення таких заходів (наприклад, добре підійде місце скоєння злочину на ґрунті ненависті, відоме місце перед будинком суду або органу влади). Інколи кількість присутніх журналістів можна збільшити, запросивши для участі відомого прибічника громадської організації (наприклад, відомого спортсмена, артиста чи лідера громади). Часто прес-конференції та брифінги для преси проводяться в офісі громадської організації. Корисно буде роздати журналістам, присутнім на прес-конференції, прес-реліз, щоб вони ознайомились з основними питаннями, які будуть представлені усно.

Просвітницька діяльність та навчання

Просвітницька діяльність – це надзвичайно важливий інструмент попередження та реагування на інциденти та злочини на ґрунті ненависті. Існує багато способів організації просвітницької діяльності з питань злочинів на ґрунті ненависті, зокрема семінари для місцевих громад, програми для вчителів, учнів та молоді, підготовка спеціалістів та інформаційні кампанії для широкого загалу.

Просвітницька діяльність в місцевій громаді

В деяких громадах проводяться інформаційно-просвітницькі кампанії після скоєння злочинів на ґрунті ненависті, в ході яких відбувається навчання місцевих бізнесменів, викладачів та/або працівників соціальних служб щодо основних принципів реагування на злочини на ґрунті ненависті у громаді. У деяких випадках людям, які проходять курс навчання, пропонується прикріпити наклейку або листівку із написом «Зона, вільна від ненависті» на вікно свого магазину, класу або офісу, щоб продемонструвати свій протест проти нетерпимості та злочинів на ґрунті ненависті.

Семінари для представників громади допомагають підвищити рівень обізнаності щодо масштабів та наслідків злочинів на ґрунті ненависті, а також знайомлять учасників із практичними стратегіями поведінки у ситуації, в яких люди проявляють ненависть. Якщо члени громади навчилися

застосовувати помірковані способи реагування на прояви ненависті, це може попередити переростання проявів ненависті у злочини на ґрунті ненависті.

Робота з молоддю

Дані моніторингу та звітів щодо злочинів на ґрунті ненависті демонструють, що молодь занадто часто втягнена у злочини на ґрунті ненависті – в якості виконавців та жертв. Таким чином, робота з молоддю є важливою частиною будь-якої стратегії подолання злочинів на ґрунті ненависті.

Просвітництво молоді щодо злочинів на ґрунті ненависті часто проводиться у школах та вищих навчальних закладах. Цьому сприяє вибір учнів та студентів, які мають соціальний вплив у різноманітних групах в школах, для їхньої підготовки в якості студентських лідерів. Після проходження підготовки такі учні та студенти можуть залучатися до роботи з більшими навчальними групами задля підвищення їхньої обізнаності щодо упередженості, ворожості та злочинів на ґрунті ненависті. Шкільні лідери можуть брати участь в експертних засіданнях з обговорення питань упередженого ставлення у школі, а також стратегій стриманого втручання. Учні та студенти мають найбільший вплив на своїх ровесників. Якщо навчальний заклад зможе направити цей вплив на боротьбу з упередженістю, ворожістю та злочинами на ґрунті ненависті, це сприятиме формуванню в ньому атмосфери поваги та безпеки.

У багатьох країнах громадські організації та освітні заклади тісно співпрацюють з метою розробки та впровадження програм з навчання толерантності. Рада Європи розробила навчальні матеріали для своїх кампаній «Всі різні – всі рівні» та «Доста!» (для ромів та сінти), які були ефективно використовуються громадськими організаціями.⁴⁶

Однією з найпоширеніших форм насильницьких злочинів на ґрунті ненависті та приниження гідності в школах є залякування та знущання, коли учні окремо або у групах вдаються до моральних та фізичних нападів на інших. Групи, які стають об'єктом знущань, іноді можуть включати осіб, які стають об'єктами злочинів на ґрунті ненависті. У багатьох країнах проводяться кампанії проти знущання у школах. Під час таких кампаній учні за підтримки громадських організацій, керівництва школи та місцевої влади намагаються вирішити проблему знущань над учнями в стінах школи.

⁴⁶ Наприклад, див. «Міжнародний день боротьби с фашизмом та антисемітизмом 9 листопада», ор. сит.

У Великобританії Альянс проти знущань (Anti-Bullying Alliance – ABA) об'єднує 65 організацій та підтримує низку програм проти знущань – від підготовки уроків з попередження залякування для вчителів до щорічного проведення Тижня проти знущань. Учасники з сотень шкіл Великобританії взяли участь у заходах Тижня проти знущань на тему «Ми різні, але разом ми – ціле», що проводився 17-21 листопада 2008 року. Члени Альянсу (наприклад, організація Actionwork) надають матеріали для боротьби зі знущанням та залякуванням для проведення кампаній як у Великобританії, так і на міжнародному рівні. На веб-сайті організації Actionwork можна знайти приклади безкоштовних та недорогих в організації заходів, що можуть проводити школи та учні, а також відеоролики, плакати та інші матеріали, що використовуються для проведення таких кампаній.⁴⁷

Громадські організації Німеччини, Італії, Румунії, Іспанії та Великобританії працюють над впровадженням спільного Інтернет-проекту за посередництвом самих учнів під назвою Avatar@school. Проект створює онлайн середовище для підлітків-школярів в країнах Європи та інших країнах світу для спільної протидії залякуванню, знущанням та переслідуванням, відтворюючи «реальних персонажів у реальних конфліктних ситуаціях». У системі використовуються ігрові сценарії та роліові ігри для попередження насильства проти молоді за участі самих підлітків.⁴⁸

У Грузії, беручи участь в кампанії «РАЗОМ ми – сила!», присвяченій вшануванню пам'яті жертв «Кришталевої ночі», громадське об'єднання «21 століття» провело семінари, обговорення та конкурси для учнів у різних містах Грузії у 2008 р.⁴⁹

Підготовка спеціалістів

Підготовку спеціалістів з питань попередження злочинів на ґрунті ненависті та реагування на них також можна використовувати як початок процесу створення коаліції. Навчання може охоплювати конкретні аспекти реагування та попередження злочинів на ґрунті ненависті, які є найактуальнішими для спеціалістів, що проходять підготовку.

Семінари з попередження та реагування на злочини на ґрунті ненависті будуть корисними працівникам правоохоронних органів та соціальних служб, учителям та працівникам сфери охорони здоров'я, оскільки особи,

---

47 Див. Електронний бюлетень № 7 Альянсу проти знущань, липень 2008 р. Веб-сайт Альянсу проти знущань: <http://www.antibullyingalliance.org.uk/downloads/pdf/aba_e_bulletin_july_2008.pdf>; веб-сайт Тижня проти знущань, <<http://www.antibullyingweek.co.uk/>>; та вебсайт організації Actionwork: <<http://www.actionwork.com/>>

48 Див. веб-сайт Avatar@school <www.avataratschool.eu>

49 Див. веб-сайт United for Intercultural Action, <<http://www.unitedagainstracism.org/>>

що працюють у цих галузях, найчастіше контактують як із жертвами, так і з виконавцями злочинів на ґрунті ненависті.

Підготовка інструкторів

Після проведення навчання з питань попередження злочинів на ґрунті ненависті, наступним кроком може стати підготовка інструкторів для проведення семінарів з попередження злочинів на ґрунті ненависті для інших членів громади. Такі програми мають передбачати надання повної та сучасної інформації про методи реагування на злочини на ґрунті ненависті та способи їх попередження, а також включати практичні заняття.

Додаткові джерела

Боротьба зі злочинами на ґрунті ненависті в Латвії та Чеській Республіці: порівняльна оцінка. – Д-р Робін Оуклі. – Рига: Латвійський центр прав людини, 2008 р. [Dr. Robin Oakley, Combating Hate Crime in Latvia and the Czech Republic: A Comparative Assessment (Riga: Latvian Centre for Human Rights, 2008)]

Боротьба зі злочинами на ґрунті ненависті в Латвії: Законодавство та поліцейська практика. – Анхеліта Каменська, Ілзе Брандз-Кехріс. – Рига: Латвійський центр прав людини, 2008 р. [Anhelita Kamenska, Ilze Brands-Kehris, Combating Hate Crimes in Latvia: Legislation and Police Practice (Riga: Latvian Centre for Human Rights, 2008)]

Свобода вибору: межі свободи. – Anne Frank House, 2006 р. [“Free2choose: The Boundaries of Freedom”, Anne Frank House, 2006]

Від злочинів на ґрунті ненависті до прав людини: програма Європейської коаліції з боротьби зі злочинами на ґрунті ненависті. – Європейська коаліція, 2006 р. [“From Hate Crimes to Human Rights: Blueprint of the Coalition Europe’s Campaign on Hate Crimes Coalition Europe”, Coalition Europe, 2006]

Як подолати злочини, породжені упередженістю та ненавистю: план дій Антидефемаційної ліги. – Антидефемаційна ліга, 2004 р. [“How to Combat Bias and Hate Crimes: An ADL Blueprint for Action”, Anti-Defamation League, 2004]

ГЛАВА 8

Захист громадських організацій на міжнародному рівні

У своїй діяльності громадські організації можуть звертатися за допомогою до цілого ряду спеціалізованих установ, до яких належать міжнародні (міжурядові) організації, органи, створені для нагляду за дотриманням угод в сфері захисту прав людини та недопущення дискримінації (органи з моніторингу виконання міжнародних угод), а також інші спеціальні органи. Громадські організації можуть вільно подавати інформацію до більшості з цих органів, деякі з яких мають право розглядати заяви, подані від імені окремих жертв порушень прав людини. Громадські організації також можуть звертатися до цих органів за підтримкою з метою розвитку свого потенціалу та розширення мережі контактів. У деяких випадках громадські організації можуть звертатися до спеціалізованих органів, наприклад, до Європейського суду з прав людини, для отримання судового захисту жертв злочинів на ґрунті ненависті.

Міжурядові організації

До міжурядових організацій та установ, які відіграють важливу роль у боротьбі громадських організацій зі злочинами на ґрунті ненависті, належать Організація з безпеки та співробітництва в Європі, Комісар Ради Європи з прав людини та Агентство Європейського Союзу з фундаментальних прав людини.

Більшість з цих організацій координують проведення міжнародних конференцій та семінарів на теми злочинів на ґрунті ненависті, толерантності та недопущення дискримінації. Громадські організації, що беруть участь у таких конференціях, можуть безпосередньо відстоювати свої інтереси у дискусіях з представниками урядів та спеціальних органів, а також надавати широкого резонансу проблемним питанням за допомогою ЗМІ. На таких міжнародних форумах громадські організації часто працюють у коаліціях для посилення інформації, яку вони намагаються донести. Піднімаючи

проблему злочинів на ґрунті ненависті у міжурядових організаціях, важливо продемонструвати, що у розгляді цих питань зацікавлені не лише представники груп, що зазнають нападів.

ОБСЕ

ОБСЕ виступає організатором Щорічної наради з питань людського виміру (HDIM) у Варшаві для обговорення виконання широкого кола зобов'язань країн-учасниць ОБСЕ щодо людського виміру, включаючи поширення толерантності та захист прав національних меншин. Нарада триває 10 робочих днів та збирає представників країн-учасниць ОБСЕ, громадських та міжнародних організацій і установ.

До участі у Нараді особливо «заохочуються громадські організації»: представники громадських організацій отримують можливості для поширення письмових заяв та можуть брати участі в обговореннях під час конференції. Це єдина конференція з прав людини в Європі, у якій представники громадських організацій беруть участь разом з представниками урядів на рівних умовах.

Комісар Ради Європи з прав людини

Комісар Ради Європи з прав людини – це незалежний інститут у складі Ради Європи, до повноважень якого належить підвищення рівня обізнаності та поваги до прав людини у 47 країнах-членах Ради Європи.

До завдань Комісара з прав людини належить інформаційно-просвітницька діяльність та підвищення обізнаності у сфері прав людини, визначення прогалин у законодавстві щодо прав людини та підтримка діяльності національних інститутів уповноваженого з прав людини та інших правозахисних структур. Комісар здійснює регулярні візити до країн, звітує про стан дотримання прав людини та надає рекомендації щодо покращення захисту прав людини.

Комісар співпрацює з широким колом організацій та установ, включаючи організації громадянського суспільства.

Агентство ЄС з фундаментальних прав людини (FRA)

Агентство ЄС з фундаментальних прав людини (FRA) – це орган Європейського Союзу із місцезнаходженням у Відні, який надає органам влади та інститутам ЄС і країн-членів допомогу та експертну підтримку у сфері основоположних прав людини. FRA збирає та публікує дані та інформацію щодо расизму, ксенофобії та пов'язаної з ними нетерпимості через національних координаторів (NFP) Інформаційної мережі Європи з расизму та ксенофобії (RAXEN) в усіх країнах-членах ЄС.

FRA взаємодіє з низкою зацікавлених сторін, включаючи громадські організації, та є координатором Платформи основоположних прав⁵⁰, яка об'єднує суб'єктів громадянського суспільства, що займаються широким колом проблем у сфері прав людини.

Органи з моніторингу виконання міжнародних угод

Цілий ряд міжнародних угод у сфері прав людини передбачає створення комітетів спеціалістів для моніторингу їхнього виконання. У деяких випадках громадські організації можуть надавати допомогу особам подати скаргу до компетентних органів, якщо вони вважають, що їхні права, передбачені відповідною угодою, були порушені країною-підписантом.

Органи з моніторингу виконання міжнародних угод часто мають право вимагати подання звітів від країн-підписантів щодо заходів, вжитих для забезпечення виконання угод. Поширеною практикою є розробка та подання «тіньових» звітів громадськими організаціями до органів, які здійснюють моніторинг виконання міжнародних угод, для наголошення на певних аспектах або представлення додаткової інформації, що може бути відсутня в офіційних звітах державних структур. Громадські організації можуть, наприклад, включити у свій звіт інформацію про заходи, що вживаються тією чи іншою державою для попередження злочинів на ґрунті ненависті та реагування на них.

Комітет з ліквідації расової дискримінації (CERD)

Комітет з ліквідації расової дискримінації (CERD)⁵¹ - це орган, створення якого передбачене міжнародною угодою та до складу якого входять незалежні експерти з відстеження виконання Конвенції про ліквідацію всіх форм расової дискримінації країнами, що її підписали. Країни-учасниці Конвенції повинні подавати щорічні звіти до Комітету із зазначенням стану дотримання прав, захищених у Конвенції.

Комітет також має право за певних обставин приймати скарги та повідомлення від окремих осіб, які стверджують, що їхні права були порушені країною-учасницею Конвенції. Скарги можуть подаватися окремою особою або групою осіб. Крім того, скарги також можуть подаватися представниками третіх осіб за умови, що на це була отримана письмова згода особи, яку вони представляють, або за наявності виняткових обставин, у зв'язку з якими неможливо отримати таку згоду.

50 Див. веб-сторінку Платформи основоположних прав на сайті FRA: <<http://fra.europa.eu/en/cooperation>>

51 Див. сторінку Комітету з ліквідації расової дискримінації на веб-сайті БДПЛА: <<http://www2.ohchr.org/english/bodies/cerd/index.htm>>

Європейський суд з прав людини (ЄСПЛ)

ЄСПЛ створений згідно з Європейською конвенцією з прав людини з метою моніторингу та забезпечення дотримання прав людини у країнах-учасниках. Усі 47 членів Ради Європи є учасниками Конвенції.

За певних обставин громадські організації можуть подавати позов до Європейського суду з прав людини від імені жертв злочинів на ґрунті ненависті, чиї права, захищені Конвенцією з прав людини, були порушені. З огляду на те, що злочини на ґрунті ненависті викликані упередженим ставленням, Європейський суд з прав людини визнав позитивний обов'язок країн щодо розслідування потенційних расових мотивів в таких злочинах.⁵²

Наприклад, в Болгарії юристи, які діяли за дорученням Європейського центру прав ромів, в рамках правозахисного проекту у Софії представляли інтереси матері та дружини рома, який став жертвою вбивства на ґрунті расової ворожнечі, у Європейському суді з прав людини. Суд встановив, що державні органи влади не провели належного розслідування расових мотивів вбивства.⁵³ Справа стосувалася вбивства чоловіка ромської національності 18 квітня 1996 р. у місті Шумен (Болгарія) та подальшого розслідування цього злочину. Суд визнав Болгарію винною у порушенні процедурного аспекту права на життя (Стаття 2) у зв'язку із заборонаю дискримінації (Стаття 14).⁵⁴

Правила Суду дозволяють приймати заяви окремих осіб проти країн-членів щодо порушення прав людини. Втім, мають бути вичерпані усі внутрішні засоби правового захисту перш ніж буде подане звернення до ЄСПЛ. Усі рішення Суду є обов'язковими до виконання для країн-членів.

Правозахисники можуть звертатися до дипломатичних місій ЄС за підтримкою, якщо їм загрожує небезпека. У червні 2004 року Рада ЄС прийняла практичні рекомендації щодо підтримки правозахисників. Ці рекомендації розширюють роль місій ЄС у підтримці та захисті правозахисників та забезпечують втручання у разі існування для них загрози.⁵⁵

---

52 Начова та інші проти Болгарії (Заява № 43577/98 та 43579/98), Рішення від 6 липня 2005 р., пп. 160-168, <<http://www.echr.coe.int/Eng/Press/2004/Feb/ChamberJudgmentNachovaandothersvBulgaria260204.htm>>

53 Ангелова та Ілієв проти Болгарії (Заява №55523/00), Рішення від 26 липня 2007 р., <http://www.ius.info/EUII/EUCHR/dokumenti/2007/07/CASE_OF_ANGELOVA_AND_ILIEV_v_BULGARIA_26_07_2007.html>

54 Там само, а також Санкції Страсбурзького суду проти Болгарії за неспроможність притягти до відповідальності виконавців вбивства з расових мотивів. Європейський центр прав ромів, 6 вересня 2007 р., <<http://www.errc.org/cikk.php?cikk=2854>>

55 Див. «Забезпечення захисту: рекомендації ЄС щодо правозахисників» на веб-сайті Ради Європейського Союзу: <http://ue.eu.int/uedocs/cmsUpload/GuidelinesDefenders.pdf>. Громадські організації також можуть звертатися до Спеціального доповідача ООН з питань правозахисників: <<http://www2.ohchr.org/english/issues/defenders/index.htm>>

Додаткові джерела

Попередження злочинів на ґрунті ненависті: міжнародні стратегії та практика. – Маргарет Шоу. – Міжнародний центр попередження злочинів, квітень 2002 р. [Shaw, Margaret, “Preventing Hate Crimes: International Strategies and Practice”, International Centre for the Prevention of Crime, April 2002].

